F. L. Čelakovský:

Růže stolistá.

Frant. Lad. Čelakovský.

Milé Jiřince k narozeninám,
věnuje tatíček
V Praze, dne 5. listopadu 1926.

Františka Ladislava Čelakovského

RŮŽE STOLISTÁ.

BÁSEŇ A PRAVDA.

Výkladem a rozborem opatřil

FRANT. BÍLÝ.

(S podobiznou.)

Třetí vydání.

Nakladatel
knihkupectví B. STÝBLA v Praze.
1903.

Knihtiskárna B. Stýbla v Praze.

ÚVOD.

Jedním ze životních ideálů *Františka Lad. Čelakovského* byla *práce.* Po všecek život svůj byl věren slovům, jež byl napsal r. 1825. příteli Kamarýtovi: „Práce je hradba, které se každý buď lahodný, buď zpurný nepřítel štítí a v útoku ustává . . . I mně práce nade všecko, a dokud dech ve mně, neustanu býti vroucím ctitelem této bohyně“; a z práce do práce se dávaje, druhdy sobě ani oddechu nepopřával. Tak bylo též r. 1830. Čelakovský toho jediného roku vydal Doplňky k Ohlasu písní ruských, Dolnolužické písně národní a čarokrásný srbský zpěv „O kraleviči Marku a Víle“ oděl v roucho české, satirou „Patrní dopisové nepatrných osob“ prudce rozvířil chorobně klidnou hladinu literárního života domácího, v překladě knih sv. Augustina „O městě Božím“ pokročil o druhý díl a posléze ještě druhé vydání svých „Smíšených básní“ a tož pravopisem novým pořídil: kdo by se tedy divil, že po tolikeré námaze duševní zatoužil z Prahy ven pookřát ve volné přírodě, osvěžit ducha cestováním a návštěvou rodného města i přítele Kamarýta? Do Strakonic odebral se tehdy přes Plzeň.

Nenadál se však, jak významným a pro všecek další život závažným stane se tehdejší jeho pobyt doma. Poznav totiž náhodou dceru Strakonického kupce a měšťana, *Marii Ventovou*, Čelakovský tak si ji oblíbil, že neváhal nedlouho potom pojmouti ji za choť. Něžná pomněnka stala se prvním poslem básníkovy milosti. Zvěděv pak, kterak Marie ošetřuje kytici pomněnek, kterou jí byl natrhal na březích Otaviných při plavbě po řece, umínil si, hned jak se do Prahy vrátil, že uvije kytku pomněnek nevadnoucích, jež by zároveň trvale vyjádřily city, s nimiž toho roku Strakonice opouštěl. I složil 13 písní a dal jim název *„Pomněnek Vatavských“*. Byly vytištěny hned v prvním svazku Časopisu Českého Musea na r. 1831. a vzbudily lahodou mluvy, vroucí zaníceností citův a spanilým tónem u všech vlastenců nelíčenou pochvalu; příteli Kamarýtovi se zdálo, jakoby samým Kupidem skládány byly.

Že byla oprávněna nadšená chvála, kterou básník byl zahrnován, uznává se i v době nynější, kdy básnictvo české učinilo mohutný krok ku předu v rozvoji svém; neubylotˇ jim přes to ceny, nýbrž počítají se napořád mezi perly lyriky české. Jsou to v úplné „Růži stolisté“ číslo IV. (Slávy věnce do zpěvného...), V. (Nepřebrané plynou vůně), VII. (Lásko věčná, která světy...), VIII. (Z tvého dechu. Lásko věčná...), IX. (V spanilosti plyne vnadné...), X. (Kdykoli se mysl vine ...), XI. (Krásný dnů panenských dive), XII. (Oči, oči ...), XV. (Odkud

souhlas ten lahodný . . .). XXVII. (Málo stesků já si všímám . . .), XXIX. (Žehnám Vás, vy stráně známé), XXXVIII. (Jak jen milé ve ozdobách . . .). a LXXX. (Ať si jak chce moře zmítá . . .), čili dle pořádku, jakým šly za sebou v Č. Č. M.: IV., XXIX., XXXVIII., IX., XII., XI., VII., VIII., V., X., XV., XXVII. a LXXX.

Čelakovský hned tehdy k nim připojil poznámku, v níž žádá, aby tyto „Pomněnky" nebyly pokládány za jednotný celek, nýbrž aby každá pro sebe a zvlášť byla posuzována. Na název čtenář ať prý neklade váhy, ten prý jest jen spisovateli významný. O formě písní pak dí, že ji převzal od Alexandra *Kisfaludiho* (zakladatele maďarské lyriky, který žil od r. 1772. do r. 1844.) z jeho Himfyových milostných písní, r. 1801. v Pešti vydaných. Zdála prý se mu neméně než samy sonetty příhodnou k básním druhu tohoto a k podobným milostným hříčkám a drobnůstkám.

Jsa k tomu povzbuzován přátely, jakož i čtením Petrarkových znělek a Kollárovy Slávy dcery pohnut, Čelakovský neváhal dále skladati podobné písně a rozšiřovati takto původní počet písní u větší cyklus. Vedle milostných však popřál místa také jiným živlům v chystaném cyklu a pokusil se v této způsobě podati jmenovitě též výsledky svého přemýšlení o původě a zřízení světa, jakož i o jednotlivých úkazech, úlohách a pravidlech života lidského vůbec a národního zvláště, tak aby z něho

národu i jednotlivci plynula čest, spokojenost a užitek. Poznáváme odtud, jakých se dopracoval básník zásad, jaké choval tužby vzhledem k sobě, jiným i všemu národu, jaký měl názor světový, co jej blažilo ve skrovných, šťastných chvílích, a jak zase strázněmi hojnými skličován jsa, toužil po vnitřním míru, kterým příroda zvláště na venkově okouzluje duši, kdy slunce zapadne za obrůžené hory, blankyt se poseje hvězdami a měsíc jako bohatýr mezi nimi v plném lesku putuje: zkrátka, vše, co hýbalo nitrem básníkovým, obráželo a krystalisovalo se v písně, cituplné i myšlenkově obsažné.

Tak posléze skromné pomněnky zaměněny za nádhernou královnu květin, stolistou růži, která jakožto celek ze dvou jednotných polovin se skládajíc, vydána v důmyslném uspořádání v první polovici r. 1840. u synů B. Háze v Praze o 100 stránkách dvanácterkových. Tehdejší cena její obnášela 36 kr. ve stříbře a název zněl: **Růže stolistá**. *Báseň a pravda*, poukazuje takto již sám, že jako kdysi velmistr poesie Goethe ve svéživotopisu podobného názvu (Dichtung und Wahrheit), i nyní básník náš setkal skutečnost a ideál a tuto že zobrazuje zjasněnu v ozdobném výstroji básnickém.

ODDÍL PRVNÍ.

BÁSNÍK: Na nejněžnější linie
Dva lístky z růže tu, tam anemonky,
A mezi ně vlož konvalinek zvonky
Sem hyacinty, jasné zde pomněnky,
A pak — a pak —
AMOR: Nu tak! Nu tak!
Snad nechceš, pěvče znamený,
Malovat kvítím obraz své milenky.

I.

Luzným smáním, vnadou stkvostnou
Mnohá se kře kouzlila;
Jedna nevinnou milostnou
Zrak jen k sobě zvábila.

Či to poupě? srdce ptá se.
Či to růže rozvitá?
Z půle dříme ve své kráse,
Z půle život prosvitá.

Co jsem viděl, myslil, cítil,
Tvůj kdy půvab mě roznítil,
Má stolistko! ze snění
V písně nech se promění.

II.

V růžích bdím i sním — kdy v borce
Tvář mi jitro celuje:
Zlatotkané jen praporce
Nad hlavou kdy vztyčuje.

V růžích bdím i sním — kdy strou se
Lehké mhly po jezeru;
Hájem, křovím kdy ženou se
Světla pršky k večeru.

Leč ze širého kdy hvězdna
Boží slávy plane bezdna,
Řine z odkrytých se desk.
Immortelky! váš mi lesk.

III.

Panna co jest? Nejoutlejší
Květ v pozemském údělu;
Od člověka nejdivnější
K jasnému skok andělu.

Ambra vonná, sladká manna,
Svit nebeské od zoře;
Nejpyšnější tvor jest panna
V nejhlubší své pokoře.

Chybil-li jsem, ty panenský,
Milý pěvče, můj Chmelenský!
Z bohatého citu sám,
Co jest panna, objev nám.

IV.

Slavy věnce do zpěvneho
Mne nevábí zápasu.
Cit blahý jen srdce mého
Vydává se v ohlasu.

Zdali mily tyto zvuky,
Zda je hana nemine —
Nedbám: z jedné-li jen ruky
Pochvala jim pokyne.

Původe té sladke tísně,
Ty buď předmětem mé písně
Ty buď, sličná Marie,
Musa ma i Gracie!

V.

Nepřebrané plynou vůně,
Sladkosti a lahody.
Vlasti milá! na tvém lůně
Z kvítků blahé úrody.

Kdož v koruně tvé planoucí
Sečte drahé kamení?
A kdo z tvých rukou kanoucí
Jasné perly ocení?

Ó má vlasti! z neskonalé
Hojnosti své — *tuto* ale
Daruj jednu růžičku,
Tuto dej mi perličku!

VI.

Jedva slunce z své obcházky
Po třetí se vrátilo.
Obapol již věčné lásky
Srdce sliby směnilo.

Vůkol kadí láska planá,
Pravá mece plameny;
Pláčem, prosbou vyčekaná
Dáreček jest bez ceny.

Ne ta ruka, poznenáhla.
Ale která rychle sáhla
Pro drahost do plápolu,
Vyňala ji bez bolu.

VII.

Lásko věčná! která světy
V nestvořenost rozsíváš,
Která též i outlé květy
V krásy roucho odíváš!

Tys to vděkuplné dítě
Z pokladů svých vyňala,
Každý půvab na usvítě
V bytnost jeho vkládala.

Z tvých to rukou — díka tobě! —
Tento v utěšené době
Krásný tvor se vyvinul,
Dary tvými oplynul.

VIII

Z tvého dechu, Lásko věčná!
  Znik a žití nabyla
I dušinka ta srdečná,
  Čistá, tichá, spanilá.

Ó dej, ať vždy city spasné
  V ňadrech těchto domují.
Ať jen stále Hóry jasné
  Čelo její věncují.

Nechať této duše vnadné
Cesty minouc raděj padne
  Každá péče, tesknota
  V toky mého života.

IX.

V spanilosti plyne vnadné
  Celá její postava.
Žádným článkem tu nevládne
  Potvořivá úprava.

Rozmilostí oko dýše,
  Ladnost v každém pohnutí,
Ples jsou kroky — ano spíše
  Zefyrečků vanutí.

V podivení duch se táže,
Co zde více srdce váže:
  Či ta luzná lepota,
  Či velebná prostota.

X.

Kdykoliv se mysl vine
K její sličné podobě,
Vždycky v jiné se a v jiné
Objevuje způsobě.

Hned hrá v oku jejím milost,
Hned se líbě veselí;
Tu v myšlénkách zahloubilost,
Tu se s Musou přátelí.

Leč myslím-li, jak se září
Klečíc božskou přede tváří
V jeden rozplynulá cit —
Země víc můj není byt.

XI.

Krásný dnův panenských dive,
Líbá studu záplavo,
Vy na lících růže živé,
Tichá tvůrce oslavo!

Kolikráte k vaší chvále
Citové se chystali!
Srdce vřelo — ale v mále
Ústa v písni ustaly.

Nechať sám ji — tyto tváře
Božská nevinnosti záře
Ruměncem kdy pokrývá —
Anděl studu dozpívá.

XII.

Oči, oči — přežádoucí
Srdce mého vůdkyně,
O vy v jasnotě planoucí
Lampy této svatyně!

Řcete, v prvním světa máji
Už-li jste se při sobě
Usmívaly v blahém ráji
V něžných kvítkův podobě?

Či jste na obloze dlely,
Leskem milostným se stkvěly
Druhdy mezi hvězdami,
Vašimi tam sestrami?

XIII.

Z vás co rozkoš se usmívá,
Ústa! z vás co Amor sám
Šepce, dýše, mluví, zpívá,
A své dává vnady vám!

Luzní rtové! čím se děje,
V ohnivém že nadchnutí
Zpěv můj vázne, slábne, chvěje,
V jedno splývá vzdychnutí?

Divy mezi květinami —
Zvučné růže! již vy samy
Úst mojich se dotkněte,
Zlých vazeb je sprostěte.

XIV.

Tak mne kouzlem ondy jala
  Tam v besídce růžové,
Že se téměř různem dala
  Paměť má i smyslové.

Slova stíhám, řeči matu,
  Posléz — a co dávno znám —
Opět milém u záchvatu,
  Či mě miluje, se ptám.

Nevím, růže zavzdychnuly,
Čili rtové pošepnuli,
  Pnouce k mým se ústům blíž
  Třikrát slaďounké: Ty víš!

XV.

Odkud souhlas ten lahodný
  Bytnost moji provanul?
Odkud zánět blahoplodný
  V hloubi duše zaplanul?

Z hudby-li se té hubinky
  Částka v srdce vloudila?
Čili jiskra té dušinky
  Z oka v oko zbloudila?

Ó vylož mi to tajemství —
Chovaje k ní příbuzenství
  Ty to víš, mé Marie
  Přemilostný Genie!

XVI.

Sladce z Hesperidek kraje
  Píseň lásky kouzlí sluch:
I nad pěvcem u Dunaje
  Sladce můj plesává duch.

Znám však jedny — jedny básně,
  Nebe v nich se rozplývá,
Čtou se mile divokrásně,
  Srdce touhy pozbývá.

Básně ty s Milostenkami
Láska, ano Musy samy
  Sestersky jsou skládaly,
  V modré oči zapsaly.

XVII.

Tak je sladká, tak je milá,
  Jak by růži dýchala,
Krasná — jako by se byla
  V rajské rose koupala.

Jako z jitra sedmikrásky,
  Rovně tak se usmívá,
Kvítka lněná, kvítka lásky
  Hravým očkem rozsívá.

Tuším, sám že Amor tvořil
Oudy spanilé a složil
  Z nejvonnějších bylinek,
  Z nejpěknějších květinek.

XVIII.

Po nové se hájem, polem
Život rozvil přírodě;
A jak v nás, tak hrálo kolem
V míru vše a ve shodě.

Máj byl. Zlatem stromů vršky
Svit večerní oblíval,
A s břehů k nám květné pršky
Libý větřík zachvíval.

Po vlnách jak loďka jemně,
Tak při Ní se srdce ve mně
Tokem slasti houpalo,
Nade časem splývalo.

XIX.

S ní milá mi chůzka bývá
Podle luk tou olšinou,
Zpěv slavíčků kde rozlívá
Líbeznou se tišinou.

S dálných jezů hluk jen proudní
V sluch sem jedva zbluzuje,
Aneb klekot čápa, oudní
Žádané kdy zvěstuje.

Však ty tam vod kojné šumy,
Ptactva hvizd a zpěv a dumy,
Kdy držím ji v náručí,
Tlukot srdce přehlučí.

XX.

„Sám jsi svědčil, jak zaclání
Slovo lásce, pěvče můj!
Již budoucně o vyznání
Mých citů nenastupuj.

Mezi blahem, bázní, touhou
V střídání neskončeném
Přej své dívce lhůtu dlouhou
Na tom místě zvýšeném.

Znej věrnosti známky jisté,
A mé stihnuv ohně čisté
Srdcem, duchem, pamětí,
Tou je měj pod pečetí.“

XXI.

To dořekši ruče vila
Kol mne rámě labutí,
Rajskou slast má duše čila
Z dvou rubínů přilnutí.

Vím již, nektaru lahodně
Chutnají jak prameny;
Vím, étherní bezeškodně
Jak se pijí plameny.

Ale div-li, v píli nové
Zmámení že padli rtové
Snéžných ňader na vnady,
Hledajíce ochlady.

XXII.

Na pahorku tam přede mnou
  Pod dubem kdy stanula,
V záři večerní tajemnou
  Lepotou kdy planula;

Laskavý pak k této pýři
  Z oka blesk kdy zasvítil;
Jaký obraz tu, malíři,
  Zrak tvůj byl by pochytil!

To však ňader ostkvívané,
Spěšným chodem rozehrané
  Vytknout lehké vlnění —
  S to není tvé umění.

XXIII.

Tudy půjde — v tomto místě
  Houštinou se obtočím;
Do sadu dnes přijde jistě —
  Ztad jí v náruč vyskočím.

Hle, klobouček tam se hmitá,
  Vise na kři růžovém!
Oč že číhá na mne skryta
  V altánečku korovém.

Mám tě, mám tě, drahý ptáčku!
Takto jen na schovávačku
  V nevystižném úschraní
  Hrají zamilovaní.

XXIV.

Nejen libé, leč i zpěvné
Sny blaží mě ve spaní:
Divno-liž, že v lehkokrevné
Pouštím se i litaní?

Jaký let! do květných vírů
Kdy stržen se potopím,
A zas houpavých zefyrů
Na křídlech se povzchopím!

Štěstí! sny ty stále přej mi,
A bdícímu zachovej mi
Zpěvodárnou zhýřilost,
Lásky sladkou podpilost!

XXV.

I to sobě važím mnoho,
Tak žití že anděl přál,
Až i města do jednoho
Byt náš zemský uchystal.

Ale více, osudové,
Za to já velebím vás,
Ditkami že svými zove
Holubičí národ nás.

Bůh mi svědek! byť i zcela
Vtipem, vděkem, krásou těla
Rovnala se bohyni,
Nekochal bych Němkyni.

XXVI.

Dobrou noc — a než se víček
Dotkne jitro růžové,
Vkouzlete se ve tvůj sníček
Sami lásky bůžkové.

Blíž se tulte lichotivě,
Tropte žerty, svévole:
A však úkladně a lstivě
Křídlaté-li pachole.

Kdesi čihajíc ve houští
Šíp po tvém srdéčku pouští,
Tu volej mě na pomoc,
Má milenko, dobrou noc!

XXVII

Málo stesků já si všímám
Na zlé boje Milkovy;
Ano jeho rád přijímám
Žezla moc i okovy.

Bolnou sice vpouští ranou —
Ale slast a lahodu;
Milým podrobenstvím planou
Nahrazuje svobodu.

A co věc jest podivnější,
A co div neslýchanější:
Upiat zlatým řetězem
Zůstávám přec vítězem.

XXVIII.

Znam ji — srdci ku příkoře
  Z řeči vazbou ztížené,
Ze slzy té, z lásky, hoře,
  Z prosby, čaky smíšené;

Znam ji — ne z těch jindy vroucích,
  V počtu jak sbor hvězdiček,
Ale z těchto na rtech mroucích
  Chvějících se hubiček:

Znam ji z ruky potisknutí,
Z posledního povzdychnutí
  Nesvobodnou svobodu,
  Trapnou dobu rozchodu.

XXIX.

Žehnám vás, vy stráně známé,
  Břehy tiché Otavy,
Tebe, dětství mého chráme,
  Vás zlatých dnů zábavy!

S Bohem buď, ty sídlo skrovné,
  Kde mi tvář se zastkvěla
V milostnosti nevýslovné
  Vtěleného anděla!

K tobě tyto city vřelé,
Naděje své, tužby, žele
  Odesýlám k posledu
  V jednom ještě pohledu.

XXX.

Včera ještě — ó jak míle!
V pokojíku přehezkém
Trávili jsme blahé chvíle
S lehkým bázně přiměškem.

Dnes ty tam ta místa jasná
Vidíš aspoň před sebou.
An zde tma a touha strastná
Obklopuje mysl mou.

Let jenž seděl tři tisíce
V holých pouštích a snad více,
Slov nejzbavenější běs
Vhostil se mi v duši dnes.

XXXI.

Po dnech rozkoše, má drahá,
Jakou mně jsi štědřila,
Jest milá mi jindy Praha
Pusta, chladna, nemila.

Mé podobno není bdění
Smrti ani životu;
V bouři srdce trá mé snění,
Trá i městském ve hřmotu.

A mocí-li Milka zlého
Duše někdy z hlubokého
Omraku se vzchycuje,
Hned k svým rájům putuje.

XXXII.

Všudy líčko tvoje svítá
  Na mé mysli zkouzlené:
Ucho zní a oko čítá
  Všudy jmě tvé slavené.

Tam tvá očka na mne hrají
  Z hustotkaných větviček.
Zde tvá ústa ke mně plají
  Se kře vábných růžiček.

Tvé pak, kudy kráčím, ve dne
Po záhoncích jméno medné
  Skládám mezi kvítkami,
  V noci mezi hvězdami.

XXXIII.

Za ty myrty nevadnoucí,
  Za ty růže, lilie,
V rajském srdci tvém kvetoucí,
  Má milostná Marie!

Z nichžto přelíbezná vane
  Vůně, slast a čerstvota,
Z nichž i jasná záře plane
  Do tmy mého života: —

Za tu hojnost blahých květů
Z říše netělesných světů
  Jakouž tobě v záměnu
  Lze mi dáti odměnu?

XXXIV.

Z oněch věkosnubných věnců,
Jimiž Musy líbezné
Svých okrašlují milenců
Druhdy skráně vítězné,

V této lásky plné době.
Zpěvnou dráhu vyvoliv,
Přál i já bych jeden sobě —
Sobě? ne, ó nikoliv!

Drahá! jen když vina tvými
Kadeřemi se hustými
Tvé by čelo ozdobil,
Mně radost by působil.

XXXV.

Hled na hustých stromů řady
Hlubší city budívá,
Mním-li, pod večer že tady
Dvé milenců chodívá.

Světějšího u lesíčka
Kaple vidu nabyla,
Tam co tuším, dvě srdíčka
Že se někdy loučila.

Aniž sám jsem čárné moci
Letní znal měsíčné noci,
Než jsem bděl ji s mou milou
Holubinkou spanilou.

XXXVI.

Nikdy růže nejbohatší
V tolikých se nestkvěla
Lístech, má co přenejsladší
Ke mně jich odpravěla.

Milé tahy dívčí ruky,
Jež se na mne smějete,
V živé se proměňte zvuky,
Do nebe mě vztrhnete.

Kam ta žádost? — V oku čtená
Tajnost, a zde poodstřená,
Z úst-li by se proudila,
Svých by kouzel pozbyla.

XXXVII.

Mračné doby, smutné chvíle,
Vás mnoho si nevšímám:
Ba i chmury vaše mile
Z rukou lásky přijímám:

Mysle si, že vždy nebývá
Samo nebe bez mraků,
Krásněji že vycházívá
Z černých slunce oblaků.

Tak i přivitý do věnce
K jasné růži a pomněnce
Mnohý kvítek temnější
Činí pohled líbější.

XXXVIII.

Jak jen milé ve ozdobách
Pokáže se podletí,
Na sta kvítků v malých dobách
Jedna včelka obletí.

Mých však k jedinému květu
Myšlének a toužení
Roj se honí v bystrém letu
Z rána až do zasnění.

Ó, kde tolikeré sklady
Sladkosti a jemné vnady
Nabraly se v nevinném
Kvítku jednom jediném!

XXXIX.

Sám se z města druhdy loudím
V pole s první dennicí,
Po lesích a pouštích bloudím
Na rameně s ručnicí.

Přes vrcholy zrak můj stíhá
Spád kořisti pernaté,
Aneb pílím, kam ubíhá
Zvěř do skrýše skalnaté.

Zvěř ubíhá — ach, a maní
Bezcestím se žene za ní
Lovec Milkem raněný,
Osudem zlým honěný.

XL.

Zas vidím vás na doběrku,
  Luk a hájův okrasy!
Zbaven sad už jarých šperků
  Podzimními nečasy.

Po dřevech jen plápolají
  Barvy žluté, růžové:
Či někdejších květin hrají
  Ve větvích to duchové?

Dnové krásní slastí čisté,
Dnové květní, tak i vy jste
  Zmizli, a jen v záletí
  Stkvíte se mé paměti!

XLI.
(S prstenem.)

Což nad lásku lze mi dáti?
Dárek lásce ku podobě:
Což si nad to ještě přáti?
Buď k památce milé tobě!

Dárek lásce ku podobě,
Sladké dítě, v kruhu věčném
Buď k památce milé tobě,
V tvém-li dárce srdci vděčném.

Sladké dítě! v kruhu věčném
Což nad lásku lze mi dáti?
V tvém-li dárce srdci vděčném,
Což si nad to ještě přáti?

XLII.

Ono v světě nejluznější,
Nejmilejší srdečko,
Ó, že pro mne nejpěknější
Schystalo kdy místečko!

Či k blahosti, či mně k želu
Běh ten časů dospívá?
Nač mi sudba při andělu
Mračnou propast odkrývá?

Čemu, štěstí, sněným vínem
A chutných ovocí stínem
Ústa šálíš zháralé?
Znám tvé muky, Tantale!

XLIII.

Zproštěn buď i ty žaláře,
Medohlasý ptáčku můj!
Vítej v hájích ranní záře,
Svoboda tě oblažuj.

Sám ve poutech — přál bych, celý
By ve zvůli plynul svět;
S Bohem, ptáčku, u veselí
V blažší kraj nachyl svůj let.

Tam k opomněnkovanému
Putuj břehu Otavskému,
Tam jí pozdravení vzdej,
Jinde krásu její pěj.

XLIV.

Mhly podzimní brání zraku
  Tváři nebes vítati;
Nelze duši v truchlém mraku
  Pstře a jasně zkvítati.

O by oči mé na líce
  Růžné její patřily,
A čarovné ony svíce
  Smutné temno spudily!

Zře ty zoře a lazury
Věčně neptal bych se, chmury
  V málo-li či ve mnoze
  Strou se tam po obloze.

XLV.

I tvá, hudbo! mému sluchu
  Žádoucí kdys potrava
V sobě zhřiženému duchu
  Příkří se co otrava.

Proudem tvým nech plesně plová,
  Kdo dobyl se z tíhoty:
Vítej, harfo Eolova,
  Družko tiché samoty!

Neskončené, neurčité
Zvuky tvé, s mou láskou slité,
  Srdce mé, kdy zabolí,
  Kojným šeptem chlácholí.

XLVI.

Ušla šípu v stínech hustých
  Laň nalezši ochrany;
Druhý den po hvozdech pustých
  Bloudí Oldřich s dvořany.

Až tu šumným nad potokem
  Stan milostné Boženy;
Plachým zří po lovcích okem —
  Tváře její zarděny.

Kníže vece: Pověz cestu,
Dcero česká, odtud k městu!
  Srdce ale: Milko má,
  V ráj tvůj kudy sem? se ptá.

XLVII.

Nad horami jedva pučí
  Den z ranní se záplavý,
Bystrým cválem temně zvučí
  Úval české doubravy.

An vraný kůň hravou pílí
  K nivám zlatým uletá,
S peřím čepky závoj bílý
  Míle vzduchem třepetá.

„Aj to při tvém účastnictví
Slavné mých dědův dědictví!“
  Tak, ji k srdci popřižav,
  Dí k Juditě Břetislav.

XLVIII.

Místa v komnatě své hezké
  Popřej těmto obrazům,
Těmto milým staročeské
  Vroucí lásky důkazům.

Druhdy při zvuku bokálů
  Jak tvé oči zařily,
Našich knížat, našich králů
  Slávu když jsme slavili!

Buď — jak z dálky v šeru luny
Znívají kdys sladké struny —
  I jejich rozvroucnění
  K drahému ti pomnění!

XLIX.

Jindy mě za dlouhé chvíle
  Sváděná do okliček
Míle baví hravá píle
  Medoberných včeliček.

Stíhaje vás mezi kvítím
  V skrýši tam kalíškové,
Blaženost jarých dnů cítím
  S vámi, outlí tvůrkové!

Cítím ji, co k sobě loudí,
V smutku sladí, v plesu troudí
  Všecky moje myšlénky
  Andělské dvě pomněnky.

L.

Ač na mysli mé se míhá
Dlouhý jen o tobě sen,
Krátký přec valem ubíhá
Každý mi při tobě den.

Vzdechy, slova, zpěv, hubička:
Vše mžikem to uplývá:
Báseň, div-li že kratičká
Z mé vždy lásky vyspívá?

Snad, osud až ukrotíme,
V poupěti co ještě dříme,
Zkvetlé, drahá, naději
Delší písně zapěji.

ODDÍL DRUHÝ.

Překrásné jsou v tom parku lásky
Besídky, chrámky i procházky,
Slavík kde stále klokotá:

Leč, žel! i sem se touha plichtí,
A sama láska zase dychtí
Jen dál do polí života

I.

Srdcem chladným, umem suchým
Za pravdou se sháněje,
Uslyšíš jen šumem hluchým
Zníti vždy své kročeje.

Viz ty divné tvorstva svitky!
I v tichém snu dokola
Vše do nejvnitřnější nitky
Bdí a vře a plápolá

Všude pramen pravdy stkvoucí
Rozlitý jen láskou vroucí
A tvým žezlem, básnění!
V podobu se promění.

LII.

Čí pronikne ducha síla
Tebe, matko přírodo,
Vznik a skon kde tvého díla,
Zzákoněná svobodo!

Stále stavíš, stále boříš
Pod tajnými příkrovy;
Věčně světíš, věčně tvoříš,
A vždy práce hotovy.

Co mi šepce Musa sladce,
Povím krátce k té pohádce:
Předně hmota jest a duch,
Mrtvá tíže, živý ruch.

LIII.

Hmota sama na dvě poly
Nesmírné se prostřela,
Ze směsičné hrozné zmoly
Do světů kdy vyvřela.

Část ta jedna *tvrdost* slove,
Zpurná její pravice;
Lehčím křídlem vůkol plove
Měkkost — její levice.

Obě ony trou se, koří,
K sobě lnou, a zas se moří
Přepodivným přeludem,
Božské moci popudem.

LIV.

Přímé čáry, hrany, hroty,
K točnám liché míření
Jsou sobecké tvrdé hmoty
Neomylná znamení.

Ta kde svémocněji vládne,
Tvářnost pouště béře svět;
Z ní nevzniknou plody žádné,
Holý krystal její květ.

V říši dlouhé bez okrsku
Nelze ducha ni paprsku
Laskavě se vtěliti,
K úkaznosti čeliti.

LV.

Leč i hmota prostě měkká
V mrtvu věčném šamotá,
Neplodné i jí se leká
Blahá jiskra života.

Z kruhů ve kruhy se točí
Duté její obvody,
Odpor čijíc rozdivočí
Se na lůně přírody.

Tak bezmezným klame ruchem,
Jak by valným žila duchem,
An přec nikde ze středu
Nehýbe se ku předu.

LVI.

Čím pak hmota odstupuje
  Dále do svých stežejí.
Maří, dusí, žže a truje
  Střední život mstivěji.

By pak více nepojala
  V náruč světy stará noc,
Jednu druhou upoutala
  K bezškodenství vyšší moc.

A hle, jedy v soli chutné!
Hle, vzduch — plyny duchornutné!
  I ta k tvému pohledu
  Rozlitá rtuť na ledu!

LVII.

Přej, když nízký zisk dotýká
  Hor samých se kořenů,
A své srdce v háv oblíká
  Z rud drahých a kamenů.

Ty, stkvělejší syn jsa říše,
  Zbořeništěm těchto skal
Pracuj snažně jen do výše
  K čelu hory dál a dál.

Kol tebe se zdravý houpá
Vzduch, an oko tvé se koupá
  V stříbrojasném ve moku
  Jezer tam a potoků.

LVIII.

Ajhle, jak se s výšin, z hloubí
Suje látka dvojliká,
Již se pojí, stýká, snoubí,
Měkkost tvrdost proniká.

A dle míry, jak tu která
Paní jest neb posluhou,
A dle stupňů, jak se vzpěrá
Moci jedna nad druhou:

Duch po témž se zjímá, plaje,
Tisícerem tkanin hraje;
Rostův úže, volněji
Tvary se vyvíjejí.

LIX.

V trávě mechu, v palmy vzchytu
První zřejmě zdoruje,
Druhá v houby nízkém bytu
Převahu svou osnuje.

Chceš-li zříti jadrnější
Vespolek jich ujatost,
Viz tu štíhlou a čilejší
Pňů a stebel kulatost.

Leč i takto jevíc snahy
Obě zhostiti se váhy
Z tvrda listím ševelí,
Z měkka v jehly vystřelí.

LX.

A již tvar jaký se zračí
  V lupenech a ve kmenu,
Týž se opět v květu značí,
  V ovoci a v semenu.

Nežli v původní se stránky
  Rozptýlí ta dvojice,
Jaké péče, jaké schránky
  Pro milé své dědice!

Takto druh, co druh, památku
Bytí svého beze zmatku
  Horlí ze své postati
  K dálným věkům poslati.

LXI.

Zemi v roucho smaragdové
  Oděl časů rozměrce:
Pojďme, drahá! zírat nové
  Luk a zahrad koberce.

Tam v oblouky slávy pnou se
  Hvozdy, háje, křoviny;
Zde v oltáře vonné dmou se
  Něžné dítky Flořiny.

Kdo se béřeš v tyto chrámy,
Zbožně patř na divy s námi
  Čistým okem člověčím,
  A ne smyslem zvířecím.

LXII.

Stoje, vděčný smyslolude!
Nad tvé krásy pramenem,
Myslím: Růže! jakž to bude
S ovocem a semenem?

Tvé nesmírné rozvinutí
Jim přineslo úbytek:
Svět nad tvými kouzly šutí,
Ceně hmotný užitek.

„V sobě chovám zisk a chloubu,
Ma jak máti: v každém roubu
Sazeném, kdy káže čas,
Ziji dál a kvetu zas.“

LXIII.

Světa duše-li se šíří
Po rostlinné osnově
Tichým letem: valným víří
Proudem v zvířat budově.

Tam jeden vždy život stojí,
Ač převábně rozkvitá:
Zde druží se dvojí, trojí —
A se divně proplítá.

Tam od zvuku k melodiím,
Zde z akkordu k harmoniím
Až do plné lahody
Neskončené přechody!

LXIV.

Nejprv k hýbání se nese
Každé víceživotí,
Mocnou přírodou-li kde se
V jedno tělo sjednotí.

Práva toho proč ve věnci
Živočichů nedělí
Polypi a bezečlenci
K pohybům nedospělí?

Míru hnutí, krmu, čití
Rozdíl hmoty, číslo žití
Klade každém při tvoře
V boží velké oboře.

LXV.

Jak díš? duch že hmotu těla
Po své moci uvězil?
Nevěřím ti, mistře, zcela;
Druh jen druha obmezil.

Mním, tvé vidy že z osobna
Nevanou k nerodčatům;
Ještěť lvíčata podobna
V prvních dnech jsou jehňatům.

Ale z váhy větší, menší —
Vyšlé oudy tužší, tenší
Káží duchu širokost,
Krotkost nebo divokost.

LXVI.

Člověk — nejvyvinutější
  Dvojné hmoty výprava!
Člověk — nejproniknutější
  Mnohožitím soustava.

K rozjímáním se odkrývá
  Nevyvážná studnice
Nad oběhem, jejž prochvívá
  Volná ducha letice.

Ani bohem, ani molem,
Jak ho křtí ve šprýmu holém,
  Stkvělook ten nebuď zván,
  Ale tvorstva všeho pán.

LXVII.

Čára ta a kruh prvotní
  Čím jest více zeslaben,
Tím i tvora byt životní
  Výše bývá postaven.

Přec i nejvyšším prodívá
  Hrot se někde z obliny:
Jsou kly, rohy, drápy, hříva,
  Šupiny a bodliny.

Člověče, hle, jen při tobě
Sličná forma v blahé době
  Zevnitřně se rozvíjí
  Pěknou vlny linií.

LXVIII.

Tak zde psán týž zákon stojí
  Nad mým i tvým pobytem:
Z měkkosti se k tvrdu strojí
  Hmota s prvním úsvitem.

V rovnováze o poledne
  Tvar a síly trvají;
A když světlo denní bledne,
  S drsnou tíží klesají.

Po posledním dnů těch kroku
K tomu bez konce že roku
  V jiných světech dospěji,
  Věřím v sladké naději.

LXIX.

Kamž ta cesta se prostírá?
  Jsou to mamu působy?
Má i v sobě duše zírá
  Týž, leč vyšší, obdoby.

Obraznost si orlím pérem
  Kruhem prostor odmyká,
Anto rozum rovným směrem
  Všude k jádru proniká.

K stáří on, a ona k mládí
Vlnavé vinou se rádi;
  Pravý život zazvučí,
  Kdy padou si v náručí.

LXX.

Darmo! slova nepostihnou
Tušení a průsvity,
Ježto bleskem kdys se mihnou
Přes ty šeré závity.

Děsí nesměrnost a mýli
Jednoty mě tu i tam:
Kdož pochybnost mi rozptýlí
O tom: odkud, proč a kam?

Toť ten uzel, že neznámo,
Z diamantů Pán jak tamo
Přede přízi paprsků
Do všech světa okrsků.

LXXI

Ty-li tajnost tu odkryl bys,
Jak svět tvořil Hospodin:
Ne ten prachu tvor, a byl bys
Jeho Slovo, Jeho Syn.

Skrýš ta však tě nerozpáčej,
Abrž, kudy přál tvorec,
Jasným pod nebem roztáčej
Zdravých smyslů praporec.

Čas a prostora čím stále
Zkrašlují se k boží chvále,
To-li z částky pochytíš,
Dost svou touhu nasytíš.

LXXII.

Tvorčí jiskra až se vznítí
  Sama. nikdy nečekej:
Ni po rajském zrak tvůj kvítí
  Bez účelu netěkej.

Více ohni nežli ledu
  V útlých ňádrech místo přej.
A co dobré, z toho středu
  Zúrodněné dál podej.

Za ctnost odplaty nežádej,
Za kořist celou pokládej,
  Tvůj-li šlechtí zemský byt
  Mravní shoda, krasocit.

LXXIII.

Ty-li pěješ srdce svého
  Neb svých bratří hosanna!
Příklad z obloholetného
  Vezmi sobě skřivana.

Výše se a výše nesa
  Před zřitelem rozvinuj
Let svůj, a naň zvuky třesa
  Za sebou mu pokynuj.

V houští ale po slavíku
Sebe-li umíš. básníku,
  Skrýti a v se stoupiti,
  Více budeš kouzliti.

LXXIV.

S Bohem, slunce! noc měsíčna
  Vábí zpěvné na lovy:
Tajemná a čarodějná
  Noc to, jak sny věštcovy!

Ticho živné jen přerýval
  Slavík toužným nadšením,
A k úsvitu se rozlíval
  Hlas křepelčin osením.

Ach! již chleba syn se budí
V kalném městě, a se trudí
  Ukojit svých péčí hlad:
  Vítej, slunce! — já jdu spat.

LXXV.

Tamo růže kde nevadlé
  Se u věčném jitru rdí,
A na vod živých zrcadle
  Děl božích se záře stkví;

K hvězdám duch kde nesen bývá
  Na perutech orličích;
Kde v akkordech se rozplývá
  Více nežli slavičích:

Host i já v té nejsa říši
Z tvých zdrojův plnívám číši
  V bujarosti mladické,
  Krásné žití básnické!

LXXVI.

Kdy tichá vlažička šustí
  Mezi listí zmlazené;
Klasové kdy vedou hustí
  Šepty vínim zbuzené;

Vlna za vlnou kdy šplouná
  Dmoucím se po jezeru;
Ve stromech kdy vítr šoumá
  O podzimním večeru:

V hod tu srdci milovnému
Plésati ke taktu tvému.
  Plná ladu, neshody,
  Divná hudbo přírody!

LXXVII.

Snův mých sídlo nad prameny
  Pod skalami v ořeší, ·
Nade mnou kde duby, kleny
  Tkají stinné přístřeší!

Ticho šíře kdy ukládá
  Do vzdušných se vrcholí,
Bázliv sám se den prokrádá
  Přes hory a údolí.

Slavné ticho! — bližším, bližším
Šumem nad hlavou už slyším
  Tvé to, čase, plynutí
  V sladkém duše zasnutí!

LXXVIII.

Stráviv den ve trýzni stálé
Spěchám s klidným večerem
Ku potoku, jenž po skále
Stkví se luny pod šerem.

Zrak ovlhlý tu se hříží
Do vln šumných pobludu,
Mysl teskná v tom se zhlíží
Zrcadle mých osudů.

Divný úkaz! proudy chladné
Tam metají jiskry ladné,
A zde plynou z plamene
Slzy s touhou smíšené.

LXXIX.

Už ve vísce mezi bory
Svatvečer se odzvonil,
A přes obrůžené hory
Letní den se překlonil.

Jak zlatý štít bohatýra
Luna plá ve blankytu:
Vlij, ó duše všehomíra,
Lad i mého do citu.

Ztiš ty vlny v pláni hladkou,
Dej, by přítomnost tvou sladkou
Srdce moje poznalo,
V souzvuku tvém plesalo.

LXXX.

Ať si jak chce moře zmítá
  Člunek mého života,
Ať ho stíhá bouře lítá,
  Živlů vztek a mrákota:

Směle Bohem uloženou
  Podnikaje výpravu
Spěchám duší nezhroženou
  K blaženému přístavu.

Zjasňujíce černé noci
Ve tříhvězdí tajné moci
  Nade mnou se vznášejí,
  Víra, láska s nadějí.

LXXXI

Truchlosladký cit ovládá
  Veskrze mou útrobu,
Kdykoliv zřím, že se skládá
  Děva sličná do hrobu.

Jednu znal jsem! — slzy hojné
  Tekly pro ni přes líce;
Dávno spaní spí pokojné
  U svaté tam Trojice!

Blaze tobě! An v té marné
Herně tratí vše, co stárne:
  Panny zhaslé za sto let
  Ještě se zpomíná květ.

LXXXII.

Ó mladosti, ó mladosti!
Blahotvorná bohyně!
Ze všech nejmilejší hosti
Na života bystřině!

Ano půvab ze tvých rájů
Mou milenku obletá,
Každou dobou na sta májů
Na mé mysli rozkvetá.

Slavte ale samy tebe
Růžové rty, sličná Hebe!
Za jarou tu úrodu
Danou mému národu.

LXXXIII.

S námi štěstí nech zahrálo
Na pány neb posluhy,
K činům přec každému přálo
Dosti volné okruhy.

Nepaměti do propasti
Klesne pustý darmochléb:
Blah, kdo pěstoval své vlasti
Jednu růži, jeden štěp!

Komu los však méně stkvoucí
Padl, aspoň pro budoucí
Poutníky a poutnice
Urovnávej silnice.

LXXXIV.

LEONOVI HRABĚTI z THUNU a HOHENŠTEINA.

K rodu Tvému úctou veden,
A jak srdcem veleno,
Kladu z růže lístek jeden
Tvé libostné pod jméno.

Vděčněji by mohla pláti
Všecka v kráse zářivé,
Na týž lístek dovol psáti
Ještě slovo pravdivé:

„Vlast že miluješ, to víme,
Proto slušně Tebe ctíme;
Že pak sám jsi její čest,
Podnět naší lásky jest."

LXXXV.

Do památníku J. V.

Jménem tvým by věky dlouhé
Hřměly i rod všeliký,
Neleží v tvé snaze pouhé,
Dar to božstva veliký!

Aniž to, by hlučnou troubou
Zněla pověst o tobě,
Že jsi kmene svého chloubou,
Skutky tvé mu k ozdobě.

V tom však vlastní vůle dílu
Každému dal tvorce sílu,
Býti ke cti rodině,
Ke blahu své dědině.

LXXXVI.

Bez trojí mi nelze tužby
Žíti zemi na celé:
Bez tvé blahotvorné družby,
Tajemníče duše mé!

Pak tebou, má dívko hezká,
Vznícených bez plápolů:
Ani bez tvých, mluvo česká,
Čarodějných hlaholů.

S vámi rozkoš nejčistější
Chutnám, bez vás nejsmutnější
Všude nosím okovy,
Tři ve srdci hřbitovy.

LXXXVII.

Potem, krví svatá země!
Matko mužů velikých!
Div hle! ještě žije plémě
Tvé po bouřích tolikých!

Měst tvých účel býval slávy
Domknouti se výšiny;
A co ves — to bystré hlavy,
A co hrad — to hrdiny.

Nuž, té pozasuté sopky
Svou pochodní tajné kobky
Nám, Palacký! osvěcuj,
Dávní lásku rozněcuj.

LXXXVIII.

Žel té růže, bez slavíka
  V sadě která odkvetla.
Žel i krásy, bez básníka
  Jež od země odletla!

I nechválím předků časy
  K pravé kráse nečilých,
Ztřeštěnými za mamlasy
  Po blyskotkách zbloudilých.

Jich nebeské: „Všecka sláva,
Všecka krása — polní tráva!“
  Syny, málo chybělo,
  K čertu že neodpělo.

LXXXIX.

Tebe rozum, čisté lidství
  Hájí, pravdo, na věky,
I kde zištnost a pokrytství
  Roubí hnusné záseky.

Sám tvůj pohled — jak Medusy
  Hadochvějné čupřiny —
Sype blesk a mraky hrůzy
  Na bezectné zlosyny.

Oblij září svou nebeskou
Opět každou duši českou,
  Nech tě ctí za bohyni
  V své domácí svatyni!

XC.

„Jakéž kouzlo tě vodívá
  Drsnou cestou života,
Tvou že mysl nepokrývá
  Nikdy smutku mrákota?“

Střídmost, bratře, která sladce
  S mým se bytem přátelí;
Pak nekvapná, stálá práce —
  Ty mou duši veselí.

Těma chráněn, pod nos luskám
Všem padouchům, klada k truskám
  Nádhernost palácovou
  I radost bublinkovou.

XCI.

Um svůj těmi bav caparty,
  Měr kdo vyšších netuší;
Hříčka v koule, šachy, karty
  Nejméň muži přísluší.

Vtipnou hru nehrá-liž dosti
  Čas s tebou — ten mocný pán?
Čacký pán! jemuž k radosti
  Bývá, byl-li obehrán.

Vyhráv ale sám, jak smetí
Vyklízí ty staré děti
  Nevědoucí, proč zde jsou,
  Ani proč se světa jdou.

XCII.

Ne horoucnost povalečná
  Zjedná duchu potravu:
Práce tichá a společná
  Získá vlasti oslavu.

Jedno-li by zrnko zdravé
  Každý v půdu položil,
Brzo by, můj Krasoslave!
  Dvůr se pustý ostožil.

Kdo však marnou chloubou práší,
Koše plev na trh vynáší,
  Vítr času odvěje
  Jej i jeho naděje.

XCIII.

Bujný oř jest mluva naše
  Ušlechtilé úrody,
Bezmezím se toulá plaše,
  Jak syn drahé svobody.

Hlavu pyšně na vzduch sází,
  Z očí šlehá blesk a blesk,
Z nozder dým a jiskry hází,
  Pleť po něm — hedbávný lesk.

A kdy letí, jeho hříva
S proudem větrů hravě splývá;
  Kdy však zvolna harcuje,
  Řeckým taktem tancuje.

XCIV.

Pakli na něm jede v okol
Mistr svého umění.
Vede si co jasný sokol,
Milé na ně vzezření!

Leč běda, kdy hrdotupě
Jej kdo tiskne k rozmachu:
Náš ho bystrák ku potupě
Brzo složí do prachu.

Tak i do soustavné káry
Po německu jeho žáry
Věčně věkův nevpravíš:
Marně, brachu, svéhlavíš!

XCV.

Sází-liž kdo hned ze země
V zlato drahé kameny?
Jistě teprv, až jsou jemně
Zbroušeny a zhlazeny!

Klenotníče! tak ty předně
Sličně stav je do řady:
Mistře! vylož nám úhledně
Umu svého poklady.

Jazyk tak cti jako vědu,
Přidej z něho soli, medu,
Chceš-li, by nám chutnala,
Užitek stý vydala.

XCVI.

Zda povděčnost, aneb zlost-li
  Hnula by se v srdci tvém,
Kdyby viděl — aby rostly! —
  Kdes na skřipci vědeckém

Rozpínati oudy zdravé? —
  Zlý by věru byl to lík!
Nemá obr krásy pravé
  Rovně jako trpaslík.

A jak tělo pěkné, čisté,
Má i jazyk meze jisté:
  Na to, Amerlingu můj,
  S pány bratry pamatuj!

XCVII.

Milý! osvětou netrap si
  Rozum a jim svědomí!
Tenť má světla plné kapsy,
  Onoho až v nose čpí.

Lépe se to po tmě modlí,
  Nech to zboží křesací;
Činíť velké nepohodlí
  Velká illuminací.

Každý rád si v stínu hoví;
Každý rybář tobě poví:
  Čím jsou vody kalnější,
  Tím jsou lovy valnější.

XCVIII.

Vrah starý ten pásma lichot
  Nech jen dále osnuje:
Z končin světa jih a východ
  Velikou mzdu hotuje.

Odonud hle! hvězda svítí,
  Hvězda lásky vítaná;
Tam se i pochodně vznítí
  K svatbě již uchystaná.

Odtud, z naší slávy sídla,
Potrou mračna bleskokřídlá
  Lidožerné modly chrám;
  Odtud vzejde slunce nám.

XCIX.

„Nad řekami Babylona —“
  Pěj ten zpěv mi, družko má!
Spadne s duše mračná clona,
  V důvěře se rozplesá.

Na řekami Babylona
  V hoři naše plemé dlí:
Jak prorocká harfa ona,
  Tak i naše temně zní.

Bídná dcero Babylona!
Ajhle, pomoc ze Siona
  Již se blíží, mocný tvou
  Odmění ti odměnou.

c.

K druhu, družce, k rodu, vlasti
  Stálost již mi odměnou;
Při vší jiné práci, slasti
  Rád blažím se proměnou.

Vždy ni tebe zříti v zlatě
  Nechci, zpěvu bohyně!
Vítej stále v jiném šatě,
  Druhdy třeba v ličině.

Snů mých vděčná strojce — nuže!
Řku i tobě: s Bohem, růže!
  Touha vede do jiných
  Záhonův mě květinných.

VÝKLAD.

ODDÍL PRVNÍ.

Jest veskrz rázu ušlechtile milostného. Střediskem a pojítkem jeho jest Marie.

I. Tato píseň úvodní se váže tak těsně k názvu, až i podmět vynechán a domysliti si třeba, že luzným smáním, vnadou skvostnou mnohá *růže* s keře okouzlovala ty, kdož na ni patřili.

Má stolístko! *Má* zde položeno v pravém slova smyslu; básník se hlásí ke své stolístce.

Báseň vyniká vzácnou lahodou mluvy, vroucností citu a něžným pojetím. Obraznou rouškou zřetelně prosvítá vztah k Marii.

II. *V růžích bdím i sním.* Básník stále a rád mezi růžemi prodlévá a na ně myslí, jsa jich krásou jímán a vida v růži obraz své Marie. V širším smysle těší se vůbec z krásy přírody.

Zlatotkané praporce = paprsky sluneční. Celý obraz (poněkud tvrdý a násilný) jest opisem místo: ve dne.

Ze šírého hvězdna. Slovo *hvězdno* užívá se z pravidla toliko adjektivně, na př. dnes jest hvězdno = plno hvězd. Zde jsouc zpodstatněno, znamená hvězdnaté nebe.

bezdno, výraz ze slovenského vzatý, značí tam propast (vlastně, co jest bezedné), zde nekonečnost.

Immortelky, po česku slaměný květ, mají listy koruny žluté nebo bílé a tvrdé jako sláma, odkud jich české jméno. (Latinský název pochází odtud, že květ jejich přetrvá zimu.) Zde ovšem míněny jsou jiné immortelky, jichž květ v pravém slova smyslu neodumírá, — hvězdy: jsou nám za dne zakryty a večer tak říkajíc rozvinou listy, objeví všecku krásu svou. Básníkovi postačila k tomu, aby hvězdy pojmenoval immortelkami, jejich nehynoucnost. Desky zde mohou míti význam příkrovu, jak jej mají u knihy; celé rčení pojímati dlužno obrazně: jakoby hvězdná obloha přes den byla zakryta a večer teprv se odhalovala.

Jest pak smysl básně tento:

Básník rád dlí mezi růžemi tělem i duchem, jsa jich krásou jímán (a poněvadž mu připomínají Marii), za jitra, přes den, neb i k večeru, avšak když nastane noc, a blankyt nebeský objeví krásy své, kochá se v jiných nehynoucích květech, v kráse hvězd; mysl vznáší se do výše, nad pozemský prach k nesmrtelnosti: velikost a plná důstojnost člověkova se v něm ozývá. Hvězdnaté nebe povznášelo ode dávna nejen mysli básníků, nýbrž i filosofů. Budiž tu na př. připomenut proslulý výrok Immanuele Kanta: „Dvě věci naplňují ducha novým vždy a rostoucím podivem a úctou, čím častěji a vytrvaleji se jimi obíráme v myšlenkách: hvězdné nebe nade mnou a mravní zákon ve mně.“

Sloha první a druhá slouží ke zostření pointy, ke zvýšení účinu; třetí proti nim jest gradací.

III. Kultus panny jest zásluhou křesťanství: to jalo se pojímati pannu v onom vznešeném, líbezném a čistém významu, jejž i náš básník se snaží vystihnouti v této vroucí něhou dýšící písni. Ve středověku se zvláště o ten kultus zaujalo rytířstvo a zapěstovalo jej do svého života i do poesie. (Mon Dieu, mon

roi, ma dame.) — Panenským pěvcem nazývá se tu Josef Krasoslav Chmelenský, důvěrný přítel básníkův (1800—1839), pro něžný a milostný ráz svého básnění.

IV. *Slávy věnec* do zpěvného mne nevábí zápasu . . jako bývalo u Řeků a Římanů, kde věnec vavřínový býval nejvyšší odměnou, aneb jako bývalo též u jiných národů, kde básníci korunováni bývali věncem vavřínovým. Zde obrazně řečeno. Sláva tedy není básníkovi pohnutkou, proč básní, jak mnohým bývá.

Původe té sladké tísně, t. milostné tísně, která jej pudí k básnění.

Musy, dcery Zevovy, dle krajiny Pierie, kde se narodily, též Pieranky (Pieridky) zvané, byly bohyně, udílející pěvcům dar zpěvu. Později byly pokládány také za příznivkyně věd. Jména a úkony jejich jsou: *Kalliope*, první v pořadí a nejváženější, byla musou hrdinského zpěvu a zobrazuje se proto obyčejně s voskovou deskou a písadlem. Druhá, *Melpomene*, přála truchlohře a nosí v ruce tragickou škrabošku. *Thaleia*, musa veselohry, zobrazuje se s maskou smavou v ruce. Čtvrtá, *Euterpe*, byla ochránkyní lyrického básnictva, jehož znakem byla flétna. Pátá, *Erato*, byla musou milostné poesie; odznakem měla devítistrunnou lyru. Šestá, *Polyhymnia*, pěstovala vznešený zpěv a bývá zobrazována s tváří vážnou, přemýšlivou, druhdy i závojem zastřenou. *Terpsichoru* slula sedmá; ta vlže se k tanci; nosila vlající šat a sedmistrunnou lyru. *Kleio* byla musou dějin; zobrazuje se s rozvinutým pergamenem v ruce. Poslední, *Urania*, byla musou hvězdářství; hlava její bývala zhusta ovinuta věncem z hvězd, v rukou držela zeměkouli a kružítko. Vůdcem mus (chorovodem) byl Apollon, bůh básnictví a hudby.

Grace čili po řecku *Charitky* byly rovněž dcery Zevovy a ctěny za bohyně jarosti, půvabu a líbeznosti; slovou Eufrosine, Aglaja a Thaleia. Dodávaly všemu

vnady, lepoty a ušlechtilosti a byly průvodkyněmi bohyně Afrodity.

V. Číslo toto jest pozoruhodno splynulostí citu vlasteneckého s milostným, již dlužno pokládati za význačný rys povahy Čelakovského. U něho jako u většiny našich buditelů všecka bytost kořenila a sílu i svěžest čerpala ve věčně mladém a omlazujícím zdroji lásky k vlasti. Ten cit nadvládal všem ostatním, jím proniknuta a zabarvena jest veškera činnost Čelakovského. To viděti také zde. Vlast má dle básníka hojnost krásných a vonných květin neskonalou: podobně nezměrna jest hojnost drahokamův a perel; z nich jedna růže, jedna perla nad jiné se značí krásou, a tou ovšem míněna Marie. O ni, ze všech krásných kvítků, drahých kamenův a jasných perel nejvzácnější, básník prosí Vlast.

Nepřebrané = nevyčerpané, nevyčerpatelné.

Z kvítků blahé úrody. Blahý zde položeno metonymicky místo hojný, bohatý: zaměněn jest účin za příčinu. Hojnost tato jest také předností vlasti naší. — *V koruně tvé* vztahuje se na horstvo.

VI. Slohou druhou a třetí odůvodňuje básník rychlé vzplanutí náklonnosti jich vzájemné. *Vůkol kadí*, jen kouř vydává.

VII. *Nestvořenost*, chaos prvopočátečný, pokud svět nebyl stvoren. — *Tys to vděkuplné dítě z pokladů svých vyňala*. Marie jest tedy tvor vynikající, hojně všemi půvaby obdařený. — *Na usvítě* (roz. života), nom. usvít neb usvíta, dnes vůbec úsvit. — *V toky mého života*; život se často přirovnává k řece.

VIII. *Hóry*, panenské bohyně ročních počasí, dcery Zevovy a Thermidiny, stálé průvodkyně mus neb Afrodity. Podobně jako Charitky přály jen kráse, radosti a řádu. Jména jejich: Eunomia (zákonnost), Dike (spravedlnost) a Eirene (mír).

IX. Tu se opěvá podoba vnější. V písni následující vlastnosti duševní.

X. *Tu v myšlénkách zahloubilost, tu se s Musou přátelí*, totiž tu vážně a hluboce přemýšlí, tu se kochá v básních, ráda je čítá. — *Země víc můj není byt*, hyperbola. Celá třetí sloha jest gradací k předchozím slohám.

XI. *Krásný dnů panenských dive* atd. Stud a jeho znak ruměnec jest svědectvím panenskosti, něžnosti, čistoty duševní, útlého svědomí, a jsa člověku dán od přírody, může býti nazýván divem dnů panenských, tichou tvůrce oslavou.

XII. *Lampy této svatyně*. Které svatyně?

Následující ve sloze druhé a třetí otázky jsou zvláštním způsobem přiměru. — Sr. s touto písní z Kollárovy Slávy dcery čís. 86. zpěvu I. (Oči! oči! modré, milostivé.)

XIII. *Šepce, dýše, mluví, zpívá* jest pěkné stupňování.

Zručné růže. Proč se nazývají takto ústa? — V čem obráží se tu obzvláště básníkova nadšenost?

XV. *Genius*, strážný duch rodiny i jednotlivců, který je od narození provázel po všecek život.

XVI. *Hesperidky*, dcery obra Atlanta a Hesperidy, dle jiných dcery Jovovy a Thermidiny (nebo Ereba a Noci), střehly spolu se stohlavým drakem Ladonem v zahradách zlatých jablek, která kdysi bohyně země Gaia byla darovala Heře při její svatbě se Zevem. Hesperia byla země na západě, dle názoru Řeků v Italii, dle názoru Římanů ve Španělích.

Zde *krajem Hesperidek* se míní patrně Italie a pěvcem z kraje toho Petrarka, jehož milostné znělky Lauru opěvující Čelakovský s nadšením čítal. — *Pěvec u Dunaje*, Kollár.

Druhá sloha k prvé jest protivou i stupňováním. Proč se opakuje: jedny — jedny básně? — *Nebe v nich se rozplývá*, hyperbola.

XVII. *Kvítka lněná rozsívá*. Jak to, že lněná?

XVIII. *Nade časem splývalo* = vznášelo se. Čas jest takořka voda, na jejíž povrchu loď života našeho pluje.

XIX. *Oudní*, údní, jasný letní den; počátek dne.

XX. *Na tom místě zvýšeném*. Marie cítí se láskou k našemu básníkovi povznesena, jest jí blažena, ač se mu posud z ní nevyznala, a snad právě proto. I prosí, aby miláček na to vyznání nenaléhal a v tomto stavě. mezi bázní, blahem a touhou ji ponechal.

XXII. *Laskavý pak k této pýři* . . . k děvinu ruměnci.

XXV. I *to* sobě vážím mnoho: vazba dnes méně obvyklá, ale ve staré češtině obyčejná. Také Palacký jí užívá.

Tak žití že anděl přál. Obrat: *anděl žití* jest rovněž neobvyklý; předmět *nám* si dlužno domysliti.

Co se rázu básně týče, v. pozn. k číslu V. Sr. též Kollárovu znělku 89. zpěvu I. (Jako lípa, jenž se ve chrastině . . .), která končí:

> „Ať to nyní mlčkem jazyk mine,
> že jen k Slávce slávský milenek,
> roveň k rovni svůj se k svému vine."

Sloha tato má pozadí vážné. Třeba si vzpomenouti toliko dějin Přemyslovců.

XXVII. *Planou nahrazuje svobodu*. Svoboda se zove obyčejně drahocenným statkem člověka; proč zde a jaká svoboda se jmenuje planou? — Povšimnutí zasluhuje provedení kontrastů, zejména ve sloze druhé a třetí.

XXVIII. *Nesvobodnou svobodu*. Oxymoron. Rozloučením nastane oběma svoboda: avšak srdce zůstane

spoutáno, nebude svobodno. Básník vypisuje všecky zjevy, při rozchodu drahých sobě bytostí se vyskytující: srdce jest plno, jenom řeč nenachází přiměřených slov; slzy vytryskují z lásky i žalu, atd.

XXIX. Opouštěje Strakonice básník vzpomíná při posledním na ně pohledu ještě jednou všech slastí a blažeností, zde od malička a zvláště toho roku zažitých. *Ty sídlo skrovné* = obydlí Mariino.

XXX. *Let jenž seděl tři tisíce . . . slov nejzbavenější běs.* Zdá se, že básníku tanulo na mysli ďábelství němé, o němž se mluví v evangeliu sv. Lukáše 11, 14. Dle něho totiž Kristus z němého vymítl zlého ducha, počemž tento chodil po *místech suchých* hledaje odpočinku, ale nenalézaje ho. I vrátil se do domu svého, odkud vyšel, a naleznuv jej vyčištěný, šel a přijal k sobě sedm duchů horších než byl sám, a všedše přebývali tam. Zde má se znázorniti nálada básníkova.

XXXI. *Trá mé snění.* Tráti = trvati (tvar staročeský).

Jmé tré slavené: jméno P. Marie opěváno ode dávna nejkrásnějšími písněmi.

XXXIII. *Myrta*, květina lásky; lilie? — *Blahé květy* = ctnosti.

XXXIV. *Věkosnubný věnec*, který jméno básníka jím vyznamenaného snoubí s nesmrtelností. Sr. též pozn. k č. IV.

XXXVII. Takovouto filosofií životní se spravuje, básník zjednával si vnitřní klid. Slohy druhá a třetí ke sloze první jsou přímděrem.

XXXVIII. Slov *podletí* a *záletí* (XL.) básník rád užívá m. vesna a jeseň. Sloha první a druhá obsahují účinný protiklad. Co vyjadřuje vzhledem k nim sloha třetí?

XL. *Na doběrku* = na sklonku; sr. paběrek. — *Po dřevech.* Se stromů zmizelo vše to, co jim dodávalo

vzhledu. Květy sprchly, listí zežloutlo, říkajíc jen duchové jeho ve větvích hrají; i zbylo ze stromu skoro jen dřevo. — Jeseň jest elegie přírody na zmizelé jaro i léto a vybízí přímo k tomu, abychom s ní srovnávali život lidský. Básník tak činí, srovnává s ní nynější stav svůj.

XLI. Takové složení veršů, trioletu a kolu (rondeau) podobné, slove *forma malajská*. Vzorec veršů jest tento: 1, 2, 3, 4 — 2, 5, 4, 6 — 5, 1, 6, 3.

Což nad lásku lze mi dáti = co ještě více než lásku svou. — *V kruhu věčném* (3. sloha) = u věčném kroužení, kolotání tohoto světa, neboli zkrátka v tomto světě.

XLII. *Tantalos* rozhněval si bohy, s ním z prvu obcující, řadou mrzkostí. Byv do Tartara uvržen, trnul pořád úzkostí, že se naň svalí balvan, nad hlavou mu visící. Dle jiné pověsti odsouzen byl k věčnému hladu a věčné žízni. Stoje v jezeře po bradu, nemohl se napiti: neboť jakmile kmet se nahnul, aby palčivou žízeň uhasil, voda opadla. Nad hlavou pak mu kynuly zralé hrušky, granáty a jablka; ale jakmile po nich sáhl, aby ukojil hlad, odletělo mu ovoce před ústy do výše. *Ústa zháralé* = žádostivá. Zháralé m. zháralá pro rým.

Básník tu jaksi lituje, že Marie mu kdy v srdci svém popřála místa, si jej zalíbila. Neví, na kterou stranu se nakloní osudy jeho životní, zda na dobrou či na zlou. Pozoruje *při andělu mračnou propast*, t. j. překážky hrozící jeho lásce. Báseň ta vznikla asi v době, kdy hmotné postavení Č-ého bylo nejisté, nezabezpečené, a rodiče Mariini tedy sňatku své dcery nepřáli.

XLIV. *Lazur*, azur, pěkná modrá barva, blankyt. Název ten pochází od lazurového kamene, jejž druhdy Benátčané přiváželi z Malé Asie jakožto látku na nej-

pěknější a nejdražší modrou barvu, ultramarin (ultra mare = přes moře) zvanou.

XLV. *Aeolova harfa* jest nástroj loutně podobný, strunami stejně naladěnými potažený; když vítr tyto struny uvede ve chvění, vydávají táhlé, neurčité tóny, které se dobře hodí k náladě mysli truchlé, k zádumčivosti a tesknotě.

XLVI. Tato, jakož i následující píseň lépe se objasňují číslem 48., které má k nim vztah. Básník tu provází výkladem obraz, představující známý příběh z našich dějin, a dodal mu pěkné pointy závěrným protikladem, dle něhož ústa jsou v odporu se srdcem Oldřichovým, jakož často pravý, hluboký cit se zastírá slovy jemu opačnými.

XLVII. Také píseň tato znázorňuje stručnými slovy děj jiného obrazu, Břetislava představující, an za jitra unáší do českých vlastí svou Jitku.

Pučiti se znamená vlastně pupeny ven tlačiti, pak *vycházeti* vůbec. — *Popřížati* = přitlačiti, přivinouti. Inf. staročeský jest žieti neb ždieti, od kmene žm, později ždm (žmu, ždmu, nč. ždímu), staroslověnsky žęti = comprimere. Sr. ruské: požal ruku = potiskl ruku.

Aj, to při tvém účastnictví slavné mých dědů dědictví. Břetislav ukazuje Jitce slavnou českou zemi, jíž vládne právem dědickým a jejíž spoluvladařkou nyní bude Jitka jakožto jeho nastávající choť.

XLVIII. Oba tyto obrazy, Oldřicha s Boženou a Břetislava s Jitkou představující, básník poslal Marii se žádostí, aby jim popřála místa ve své komnatě. Při tom jí připomíná, s jakým nadšením kdysi slavili slávu českých knížat a králův. I přeje si, aby si vzpomněla také jejich, dávné ovšem a věky vzdálené vroucnosti milostné; bude jí, jako by slyšela z dálky za šera luny zníti milostnou hudbu.

Bokál, sklenice zespod široká s úzkým hrdlem.

XLIX. *Sváděná do okliček*, vztahuje se na klikatý let včel med sbírajících, jak patrno z následující slohy.

Cítím ji, co k sobě loudí, t. j. od té doby co —. *Andělské dvě pomněnky*, modré oči. — *Troudí*, novější forma m. stč. trudí.

L. *Kratičká báseň vždy vyspívá* = vzniká. Nynější milostná rozvroucnělost básníkova neposkytuje dosti prázdných chvil a potřebné nálady ke skládání delších básní. Až ustoupí klidnějším dnům manželským, bude spíše možno, vytvořiti je. Zatím různé naděje básníkovy ještě dřímou jako v poupěti; až rozkvetou, až se splní, zapěje jim básně delší.

Pozoruhodno jest, že básník tu sliboval zůstati poesii věren a snad i větší skladby básnické podniknouti. Naděje ta se pohříchu nesplnila, an Čelakovský po vydání Růže stolisté všecek se oddal filologii a jen v květinových epigramech ještě osvědčoval básnické nadání své.

Všimněme si nyní I. oddílu jakožto celku. Tu pozorovati možno, že mezi většinou písní jeho trvá jakási spojitost. V prvním čísle básník opovídá, o čem pěti bude v číslech dalších. Byv roznícen půvabem růže nad jiné vnadné, jež nejsouc už poupětem, ale také ještě ne úplně rozvita, právě má podobu přechodní, neboli jak básník vhodným obrazem tu dobu naznačuje (z půle *dříme* ve své kráse, z půle *život prosvítá*): míní vše, co naplňovalo srdce i mysl, co cítil, myslil a snil, pověděti v písních. — Vida v růži obraz Mariin, básník rád prodlévá mezi růžemi a kochá se v nich. Toliko velebnost hvězdnatého nebe ještě se dělí o jeho podiv a nadšení. (II.)

Jako v písni první Č. se snažil vyjádřiti vnadnost růže právě v rozpuku jsoucí, tak v třetí písni rád by slovy vypověděl nevýslovný půvab a něhu panny. V písni IV. již zřejmě se dí, že Marie bude předmětem básnění, jsouc také původem jeho, a nikoli žádost slávy; proto též pochvala od ní vyváží nade všecko uznání jiné.

O ni jedinou prosí Vlast, oplývající neskonalým bohatstvím kvítí nejrozmanitějšího a nejlibějšího i nezměrnou hojností perel a drahokamů; neboť ona jest mu růžičkou nejkrásnější, perličkou nejvzácnější (V.). — V VI písni se dovídáme, že básník s Marií se poznavše, rychle ve třech dnech sobě se naklonili; zdálo-li by se to komu příliš náhlým, tomu básník dává na srovnanou, jak plane mocný oheň a jak zase žár, který jen dusivým dýmem plní celé okolí, jakou má cenu láska pravá a jakou láska vyprošená. Jen kdo rychle sáhne do ohně, vyndá ruku bez úrazu, bez bolu. — Byla však Marie ovšem dívka ctnostná, skromná, pracovitá a líbezná, zkrátka plná vděků. I míní proto básník, že věčná Láska, která z ničeho stvořila ohromné světy i nejútlejší kvítka a jim zároveň dala krásu, Marii z pokladů svých vyňala a hned v mládí ji obdařila všemi půvaby (VII.). — Přeje si jen, aby Marie zůstala vždy tak čistou, tichou, spanilou, jak z rukou Lásky věčné vyšla, aby ji minula veliká tesknota a starost, raději padnouc na básníka (VIII.). — Považuje všecku tu spanilost Mariina zjevu, udiven se táže básník, co jej více poutá, zdali luzná lepota či velebná prostota (IX.). — Kdykoli na ni myslí, vždy se mu objevuje v jiné podobě, milostně veselou, vážně přemýšlející, v básních se kochající. Nade vše jest okouzlen, pomní-li, jak klečíc před obrazem božím, „v jeden rozplynula cit“, vroucně se modlí (X.). — V XI. písni opěvá její ruměnec, ve XII. její oči, o nichž krásným

příměrem se ptá, zda byly dříve kvítky v ráji či hvězdami na obloze, v XIII. její rty (zvučné růže), ujišťuje se opětně její náklonností (XIV.), rád by si vysvětlil blahý soulad, který pojednou duši jeho ovládl (XV.); potom vrací se opět k očím Mariiným, v nichž prý jsou básně sladší a horoucnější nad Petrarkovy a Kollárovy znělky vepsány, skládané samými Graciemi a Musami (XVI.). Rovněž milota a líbeznost zjevu Mariina jej opět roznècuje a jakožto nadšený, oddaný milovník květeny vypisuje ji obrazy z této čerpanými (XVII.).

Tím zavírá se řada podobizen Mariiných: city a nálady, plynoucí ze styku, shledání a loučení s Marií, jakož i z odloučenosti od ní daly vzniknouti následujícím písním.

Především básník vzpomíná slastné plavby po řece, podniknuté s Marií za čarovného večera májového (XVIII.), procházek olšinou, v níž slavíci si zvolili bydlo a k níž s dálných jezů dorážel slabě šumot proudu (XIX.), spolu i milostných hovorů za toho spolubytí vedených, ve kterých ovšem slovo nestačilo vyjádřiti vše, co srdce cítilo (XX. a XXI.); vzpomíná, jak stanuli na pahorku pod dubem a jak tu Marie chůzí uhřátá byla by poskytla malíři vděčnou látku k obrazu, ač ovšem by nedovedlo jeho umění podati úplně jmenovitě životnosti dívčího zjevu, „spěšným chodem rozehrané“ (XXII.), a jak čekal a překvapil Marii, dle úmluvy v sad se ubírající (XXIII.). — Náladu, v níž nyní tone blahem a štěstím opojen, která jej k básnění pudí a libými sny ve spaní opřádá, tu přeje si míti stále (XXIV.). Jest také tomu rád, že Marie pochází z téhož města, kde stála i jeho kolébka; ještě více však jej těší, že jest téže národnosti, co on. Nedovedlt by přilnouti k bytosti jiného, zvláště českému nepřátelského rodu (XXV.). — V písni XXVI., laškov-

ného rázu, přeje Marii dobrou noc a sladkých snů. V XXVII. opětně používá protikladu k docílení větší účinnosti. Rány a okovy Milkovy prý básník rád přijímá, neboť jsou slastiplné a lahodné; taková poroba jest milejší nad všelikou svobodu nemilujících; a nejvíc jej těší, že, ač jsa podmaněn a spoután, přece jest vítězem.

Než zatím vyplnil se čas, a Čelakovskému bylo vrátiti se do Prahy. Tím přirozeně nastalo trapné loučení s milenkou (XXVIII.) Opouštěje Strakonice ohlíží se ještě jednou — naposledy — zpět na známé stráně a břehy Otaviny, na městečko celé i zvlášť na rodný dům Mariin a vzpomíná všech blahých chvil od dětství a zvláště nyní tam zažitých (XXIX.). Prvý den po pobytu Strakonickém jest mu úzko a trudno v srdci, jako by se v něm byl zlý duch uhostil, který tisíce let v poušti seděl a nyní nalezl stánek sobě příhodný. Jak jinak bylo ještě včera! Marie má před ním tu výhodu, že aspoň vídá místa společná jich blaženosti, on však všeho jest odloučen (XXX.). Ani Praha jindy tolik mu milá nedovede ho rozjařiti (XXXI.). Kudy kráčí, všude vidí a myslí na Marii; medné jméno její ve dne v sadech z kvítků, v noci skládá z hvězd (XXXII.). Tmu jeho života osvětluje jedině vzpomínka na ni, živý soubor všech ctností. Přináší-li mu takový poklad v dar, čím se jí odvděčí on? (XXXIII.). Přeje si teď aspoň věnce dosíci v zápasu zpěvném, aby jím mohl ozdobiti čelo Mariino (XXXIV.). — Nyní, co sám poznal lásku, má též lepší smysl pro city milujících a citlivěji patří na přírodu a svět; zvláště čarovné kouzlo měsíčné noci letní poznal teprve teď (XXXV.). Spojení mezi básníkem a Marií udržováno listy; těch si poslali víc, než kdy měla nejbohatší růže listů. Jakkoli by si přál, aby slova psaná byla raději pronesena ústně, přece zase mu se zdá, že takováto slova od-

halující nejhlubší tajnosti oddaného srdce pozbyla by, jsouce proslovena, půvabu (XXXVI.). Těmito listy a časem básník z prvotní tesknoty a trudnosti se vybavil ke klidnějším úvahám a náladám. Smutných chvil a mračných dob si už tak nevšímal, naopak byly mu prostředkem k čistším radostem a jasnějšímu štěstí, zrovna jako i slunce je nám vítanější po mračnu a dešti a jako ve věnci z růží a pomněnek kvítka temnější způsobují libější vzhled (XXXVII.). Myšlenky a tužby jeho ovšem pořád jen se odnášejí k Marii; hledí-li, jak — sotva nastane jaro — včelka jedna v krátké době obletí na sta kvítků, jeho však všecko myšlení na jediný květ se shrnuje, jest mu s podivením, kde jen se nabralo tolik sladkosti a vnad na tom jediném kvítku — Marii! (XXXVIII.). Jiný kontrast proveden v písni XXXIX. Básník druhdy rád si vyšel na hon a stíhal opeřence i zvěř. Avšak nyní sám jest honěn zlým osudem a raněn Milkem.

Tak vidíme, že kudy kráčí, kde dlí, co koná, vše vždy a všude mu připomíná krásné dni Strakonické. Nastalý podzim poskytl mu nový námět ku vzpomínkám. Ze vší nádhery a lepoty jara i léta zbyly jen žluté listy na stromech a křovinách; svěží zeleň listů, pestrá barevnost a milá vůně květin, květy i plody — zkrátka všecka čarokrása přírody zbyla leda v mysli, žije jen ve vzpomínce naší; podobně i „krásní a květní dnové slasti čisté“ uplynuli a nezbylo z nich nic leda milá pamět (XL.).

Následuje několik písní volněji mezi sebou spojitých. V XLI. básník posílá Marii prsten, dárek lásce nejpodobnější; jak on, i láska jeho jest neskonalá. V XLII. trudí básníka nejistá jeho budoucnost, i zakouší proto muka Tantalovým ne nepodobná. V XLIII. dává medohlasému ptáčku svému svobodu, sám jsa v poutech; ať si letí, kam mu libo, jenom když cestou

Marii vzdá pozdravení a krásu její bude opěvati. — Smutné dni podzimní rozlaďují ještě více mysl básníkovu. Rozladěnost tu však hned by zapudila přítomnost Mariina (XLIV.). — Ani hudba už básníka netěší, ač byl jejím milovníkem: nehodít se k nynější rozervanosti jeho duše. Bývá nejraději sám. Ještě nejspíš by dovedly ukojiti srdce zvuky Aeolovy harfy, táhlé, neurčité a jemné (XLV.). — Po nějakém čase básník opět dárkem vzpomněl na Marii. Poslal jí obrazy Oldřicha, setkavšího se na honě s Boženou, (XLVI.) a Břetislava, unášejícího Jitku do české vlasti (XLVII.). Z prvé písně mimo děj vyobrazený vysvítá též, že láska často se skrývá za slovy opačnými. Druhá prostě vypisuje děj obrazu. Píseň XLVIII. obsahuje přání připojené k obrazům: jsouce důkazy staročeské vroucí lásky, mají připomínati Marii, jak spolu kdysi slavili slávu českých knížat a králův, a jaké horoucnosti tito bývali schopni. Bez přímé spojitosti s předchozí jest píseň následující (XLIX.). Dívaje se na včely, jak s květů sbírají med, Č. v duchu se přenáší do dnů blaženějších, které mu nastaly od té chvíle, co všecky jeho city a myšlenky k sobě poutá Marie. O ní bez přetržení dlouho snívá, s ní-li však pobývá, letem mu míjí den; tím také stručnou formu písní vysvětluje. Bude-li mu štěstí příznivo, bohdá zapěje ještě písně delší. —

Tak se básník vyznal z celého rozvoje náklonnosti své k Marii od jejího vzniku až po sňatek. Odhalil s upřímností rovněž tak vroucí jako jej zdobící, kterak naň působily duše i postava její, když ji poznal, jak první styky s ní, jaký obraz o ní odnesl ze Strakonic, jak si jej vzdálen jsa v mysli obživoval, vzpomínkami se blažil a odloučeností se trudil. Zde nenajdeme citu vylhaného ani povrchního, každá píseň vyprýštila z nejvnitrnější bytosti a jest ohlasem citův i hnutí osobních

a přece spolu též všelidských; proto také čtenáře každá dle povahy své uchvacují, rozehřívají, utěšují. Toť právě vlastnost a síla pravdy a srdečnosti, že působí dojmem neodolatelným.

Milostné písně Čelakovského vynikají tou pravdou a vroucností, ale chovají ještě jiný půvab: původnost. Ve velikolepém zpěvném zápase milostných básníků nesnadno už vylouditi své lyře zvuky nové, pozoruhodné, a přece ladné a tklivé; většině písní milostných bývá jen krátký život vyměřen. Čelakovského písně nestihl takový osud. Nebyl sice původce jejich nadán mohutnou a široletnou fantasií, ale vynikal mužností, hloubkou a horoucností citu; a tu uměl ztlumočiti věrně a účinně. V Růži nepěje blouznivý mladík bujivé obrazivosti, nýbrž životem mnohozkušený muž, ducha zrale vyspělého a ocelivého, obraznosti ovládané. K této mužnosti pojí se samostatnost básnického nazírání Čelakovského, patrná jednak z vůdčích myšlenek, jednak z obrazův a přímèrův básní, dále význačná jeho vlasteneckost a slovanskost, jakož i neméně milá splynulost s přírodou, jevící úzkou příbuznost s prostonárodním básnictvem slovanským. Všecky živly tyto sloučeny jsouce v bytosti básníkově, vysvětlují zvláštní, původní ráz poesie Čelakovského.

Působila-li upřímná srdečnost, hloubka a pravdivost citů básníkových, ryzost jeho duše svou silou elementární, nemohl posléz ani tu vroucí, tu něžný výraz jim propůjčený, uhlazená a lahodná forma písní zůstati bez mocného účinku.

ODDÍL DRUHÝ.

Obsahuje většinou lyriku myšlenkovou. Střídají se tu básně filosofické s didaktickými a vlasteneckými, propleteny jsouce několika písněmi z přírody.

LI. *Srdcem chladným*, tedy bez lásky, bez nadšení. — *Umem suchým*, rozumem suchopárným, tedy bez fantasie. — *Uslyšíš jen šumem hluchým* atd. Hluchým, metafor. m. prázdným, dutým. Jako když jdeme pokojem prostorným, ale prázdným, nevidíme nic, než slyšíme jen své vlastní kroky dutě se ozývati.

Tvorstva svitky. Svitek, buď to, co je svinuto, aneb deminutivum slova svit, pak = zjev. — *I v tichém snu* atd. Spánek jest úkaz posud nedosti vysvětlený, ač se jej rozřešiti snažili nejznamenitější fysiologové a psychologové (jmenovitě také náš Purkyně; sr. jeho články: O bdění, jeho stupních a přechodech do spaní, Fysiologie snu a j., r. 1857 a 1858 v Časopise Českého Musea uveřejněné). Tolik jest věc jistá, že duch a soustava nervová nepřestávají ve spaní pracovati, ač se spojitost jich usnutím značně uvolní. Zde ovšem může se věc vztahovati jak na jednotlivce, tak na celou přírodu. Ani tato, když v zimě odpočívá a zdánlivě spí, není nečinná, nýbrž sbírá síly pro nový život.

Všude pravdy pramen stkvoucí rozlitý. Podmět. Pořádek slov v próse by byl který? — *Láskou vroucí*, protiva k hořejšímu: *srdcem chladným*. — *Žezlo básnění* = obrazotvornost; ta vládne v říši básnické. Sr. k tomu nahoře protivu: ***umem suchým***.

V podobu se promění. Čím? — Pramenem pravdy jest celá příroda, vesmír. Kdo však pravdu poznati

a snad také jiným podati chce, tomu třeba nadšené lásky k ní a dostatečné obrazivosti, aby jí mohl najíti a *vystihnouti.* Mnozí viděli jablko padati se stromu, ale jeden jenom měl dosti horlivosti vědecké a dosti fantasie zkoumati a vyzkoumati, čím to, že těleso do výše hozené spadá zpět k zemi. Jak učenci nezbytna jest bohatá obrazivost, vysvítá i z často uváděných slov filosofa Herbarta: „K samostatnému myšlení ve vědách náleží zrovna tolik fantasie jako k básnickým plodům, a jest věc záhadná, měl-li Newton či Shakespeare více fantasie.“

Totéž tedy praví Čelakovský ve své básni a napovídá tím zároveň, jak si sám vedl, zkoumaje původ a utváření světa, kteréhožto zkoumání výsledky uložil v následujících písních. Báseň tato jest říkajíc předmluvou a omluvou (neb i odůvodněním) jejich. (Sr. k té básni „Slovo o fantasii“ od Dra. J. Durdíka v jeho Rozpravách filosofických a první článek spisu Dra. Ant. Hansgirga Z říše rostlin.)

LII. *Zzákoněná svobodo!* Spojení dvou slov smyslu sobě odporujícího (oxymoron). — Básník v této sloze vyslovuje podiv, ale i pochybnost, že by kdy něčí duch úplně pronikl tajemnou přírodu, která ve svém tvoření se spravuje jistými odvěčnými zákony, avšak při tom přece jest živá volnost a svoboda.

Stále stavíš, stále boříš. Kontrast, podobně jako *věčně světíš* (odpočíváš), *věčně tvoříš.* Vzrůstu i záhynu rostlin, vzniku skal a pod. nevidíme v dění samém, nýbrž vždy až v následcích tohoto dění. Proto smí říci básník, že příroda stále staví a boří *pod tajnými příkrovy* a že práce její vidíme *vždy jen hotovy.* (Sr. též čl. Dra. Fr. J. Studničky: Zimní květy v Malé Slovesnosti.) — Sloha tato jaksi odůvodňuje také pochybnost, vyjádřenou ve sloze první.

Co mi šepce Musa sladce. Čelakovský filosofickou soustavu svou, kterou míní přispěti k vysvětlení velikých zásad přírodních, podá v rouše básnickém. — Předně *hmota jest a duch.* Básník přidržuje se nauky dualistické, hlásající, že svět se skládá ze dvou podstat. hmoty a ducha. Prvý vedle hmoty ducha (*νοῦς*) do filosofie uvedl *Anaxagoras* (V. stol. př. Kr.) a rozdvojení toto utvrdil a dokonal zakladatel novověké filosofie Descartes (XVII. st.).

Živý ruch řečeno pleonasticky; pojem ruchu zahrnuje už v sobě životnost.

LIII. *Na dvě poly*: pola, stč. a dialekticky m. půle. — *Ze směsičné hrozné zmoly* = prvopočáteční chaos. *Zmola*, místo vymleté, sr. výmol. *Do světů kdy vyvřela*, t. j. kdy ve světy vřením se utvářila; „do světů" jest předjímka.

Zpurná její pravice = neustupná, tvrdošíjná. „Tvrdost srovnává se s pravicí, protože tato bývá otužilejší" (N.). — *Lehčím křídlem vůkol plove měkkost*, řečeno už se vztahem ku vlastnostem a znakům hmoty měkké, t. kulatosti a pohyblivosti.

Obě ony trou se, koří, potírají a pokořují. Básníci rádi volí slovesa prostá m. složených s předložkami. — *K sobě lnou a zas se moří*, t. pronikají se a hledí jedna umořiti sílu druhé. Již řecký mudřec *Empedokles* (V. stol. př. Kr.) uznával náklonnost čili sílu přitažlivou (*φιλότης*, *φιλία*) a odpor, sílu odpudivou (*νεῖκος*) čtyř živlů za příčinou změn ve všemmíru. Změny ty jen z těchto dvou snah živlů, všecek prostor úplně vyplňujících, bez působení moci vyšší vysvětloval. Vznikají prý tím, že jeden živel vniká do druhého. Proti tomu Anaxagoras změny ty vysvětloval z působení bytosti vyšší, zmíněného již *νοῦς* na hmotu. Ta ji skládala i rozkládala dle svých účelů (podobně i u básníka: božské moci popudem). Čelakovský stojí

ovšem na stanovisku křesťanském; všechen život v přírodě má původ svůj z popudu, vůle a moci Boží. Shoda s učením Empedoklovým a Anaxagorovým není asi nahodilá. — *Přepodivným přeludem*, t. j. „tak se pronikají, že člověk v tom vidí přelud, mam, že by sotva uvěřil“ (N.). — *Božské moci popudem*, instr. příčiny.

LIV. *K točnám liché míření.* Liché = nestejné. — *K točnám.* Točnami (poly) nazýváme obyčejně konce osy zemské a krajiny vůkol nich. Avšak jako fysikové si nazvali póly protivné konce magnetu, z nichž jeden se obrací na sever, druhý na jih, podobně lze i obrazně nazvati konce osy každého tělesa póly čili točnami. (Jungmannův Slovník zná také tento význam slova.) I znamená pak zde *k točnám* tolik co *nahoru* nebo *dolů*. K těm koncům jaksi vybíhají, směřují všecky části tělesa a tož dle podoby jeho rozličně, přímo, šikmo, zkrátka *nestejně*, *liše*. Tento verš jest tedy souznačný s přímými čarami, hranami a hroty prvního verše, ač ovšem každá vlastnost se může týkati jiného tělesa a naznačuje vůbec hranatost, úhlovitost těles hmoty tvrdé. — *Soběcká tvrdá hmota* (tvar sobecký jest správnější), hmota žádostivá co nejvíce se rozšířiti, která tedy má vlastnost, že uplatňuje svou tvrdost i na újmu hmoty měkké.

Ta kde svémocněji vládne, kde má přílišnou převahu. — *Holý krystal její květ.* Hmota tvrdá plodů nevydává, nýbrž má jen květ, a tím jest krystal; květ = nejdokonalejší výtvor její.

Bez okrsku (demin. slova okres) = bez obmezení, bez ohraničení. — *Nelze ducha ni paprsku.* Obyčejně se užívá spojení: jiskra ducha; básník patrně se vyhýbal obyčejnému obratu tomu. — *Laskavě* = mile. Životnost tělesa jest nám mila, byť jen jiskrou ducha

byla vzbuzena. — *K úkaznosti čeliti.* Úkaznost, vlastně podoba, kterou lze ukázati. Tedy zde = směřovati k nějaké podobě, tvarům, jaké lze viděti tam, kde se jeví duch.

V této písni básník uvádí vlastnosti hmoty tvrdé. Jsou to štíhlost, vzpřímenost, hranatost a hrotnost. Kde vládne sama nebo značně převládá hmota tvrdá, tam vzniká led a poušť (širé planě, hory). Nejdokonalejší útvar vyvodí v krystalu. Nikde neviděti ani stopy života, oduševnělosti a pestrých jejích tvarů. Tím se vysvětluje vznik pouští, skalin a nerostů.

LV. *Hmota prostě měkká,* (sr. nahoře soběcká tvrdá hmota) znamená čirost, pouhost hmoty měkké. Tou především se míní *voda.* — *V mrtvu věčném šamotá,* t. j. tápe, se pohybuje (vl. = sem a tam máchati). Sr. v č. 54. slohu druhou (z ní nevzniknou plody žádné).

Neplodné i jí se leká blahá jiskra života. Neplodné, poněvadž (podobně jako u hmoty tvrdé), kde sama vládne, tam je věčně mrtvo, tam nevzniká nic živého; jest života neschopna. Voda na př. sama o sobě nestačí k tomu, aby v ní vznikl život; k tomu třeba vzduchu, ten možným činí živočichům, aby v ní žili.

Z kruhů ve kruhy se točí. Vlastnost hmoty měkké jest kulatost a pohyblivost. Moře stále se pohybuje v čarách vlnitých, a voda rozčeřená „z kruhů ve kruhy se točí". — *Dutí její obrody,* nemající hutnosti. — *Odpor čijíc rozdivočí se na lůně přírody.* Bouře mořské se způsobují několika příčinami, na př. větrem, proudy mořskými, přítažlivostí měsíce a j. Tyto příčiny vesměs kladou odpor klidnému proudění moře. Snad básník myslil i na hráze a břehy, udržující vodu v jistých mezích a zabraňující další šíření vody, které rozbouřená voda podemílá a ničí. Ostatně netřeba ve slovech „*čijíc odpor*" hledati věcného základu. Mohou

vyjadřovati toliko smyšlený důvod básníkův a znamenati vůbec nějaký odpor, jímž se hmota měkká rozdivočí.

Na lůně přírody lze vykládati buď: v hlubinách, neb ve smyslu širším: v přírodě vůbec. Podobně básník užil obrazu *na vlasti lůně* m. *ve vlasti* v Slově o Slávy Dceři p. Jana Kollára. (Sebr. spisy Fr. L. Čelakovského, sv. IV., str. 366. „Právě deset let uplynulo od té doby, co ponejprv Musa Kollárova v ouplné kráse . . . se pojevila na vlasti lůně“).

Tak bezmezným klame ruchem atd. Moře pohybuje se stále a přece trvá pořád na témž místě. Často také se bouří. Pohyb ten a bouře mohly by nasvědčovati jakési životnosti hmoty měkké. Ale to jest jen klam. Života bez jiskry aspoň ducha není.

LVI. *Do svých stěžejí*, do svých základů, své podstaty (sr. stežejné ctnosti); celé jest obrazně řečeno m. čím tvrdost neb měkkost jest čiřejší. čím více pouhopouhá se vyskytuje. — *Truje* = otravuje. Sr. trou se, koří. — *Maří, dusí, žže a truje.* rozličné způsoby, jak která hmota ničí život. Prvé dva možno vztahovati na hmotu měkkou, druhé dva na tvrdou, ač nikoli výlučně. — *Střední život*, život vznikající tam, kde obě hmoty se stýkají a pronikají.

By pak více nepojala atd. Aby nenastal stav chaotický, jaký byl před stvořením světa, o to se postarala vyšší moc tím, že jednu hmotu upoutala druhou a je spojuje, čímž se stávají užitečnými, čímž vzniká z nich, o sobě života neschopných a všeliký život mařících, život. Na lepší osvětlení věci uvádějí se příklady některé. —

A hle, jedy v soli chutné. Sůl se skládá z 60% chlóru a 40% natria (Na Cl). Každý tento prvek sám o sobě jest životu škodný; avšak v náležitém sloučení z nich vzniká chutná sůl, jedna z nejnutnějších potřeb

lidského života. Vůbec nejprudší jedy smíšeny byvše s vodou, stávají se — léky. — *Hle vzduch — plyny duchormutné!* Vzduch skládá se ze čtyř objemů dusíku a jednoho objemu kyslíku. Kdyby však ten neb onen se vyskytoval sám nebo nad potřebnou míru převládal, nižádný živočich nemohl by žíti. — *I ta k trému pohledu rozlitá rtuť na ledu.* Míněno jest zrcadlo. *Na ledu*, t. j. na vychladlé sklovině neb metaforicky m. na skle. Sklo se dobývá přiměřeným sloučením kyseliny křemičité, vápna a sodíku nebo drasla.

LVII. *Nízký zisk.* Básník už přívlastkem nízký vyjadřuje své smýšlení a svůj soud o dobývání rudy a drahokamů z hor za účelem hmotného výtěžku. Hlubiny země případnou metaforou zde naznačeny za *kořeny hor.* — *A své srdce v háv obliká* atd. Srdce proto zde jmenováno, že z něho vychází touha a žádostivost zisku. Srdce stane se necitelným ke snahám ideálním, jestliže všecko citění, myšlení a snažení člověka se obrací jen na množení majetku, jakož i zvýšení nádhery a blahobytu, zpyšní.

Ty stkvělejší syn jsa říše, říše, kde vládne duch, tedy = maje smýšlení lepší, vyšší, za pravdou, dobrem a krásou, za požitky duševními směřující.

Kol tebe se zdravý houpá vzduch. Proč: houpá? — Odměnou za lopotné vystupování na vrchol hory dostává se nám čistého, zdravého vzduchu a krásného rozhledu. Vykládáme-li si báseň v přeneseném smysle, možno pokládati dotýkání hor samých se kořenů za jakékoli pachtění lidí po zisku hmotném a vystupování na hory za všeliké snažení vyšší. Odměnou těchto krásných a vyšších snah jest pak zdravý stav duše, povznesené nad nízkost a sobecké pachtění světa po hmotném zisku, rozumějící jeho běhu, ale nestržené žádným jeho pozlátkem do víru všednosti; a pak jasný rozhled po výšinách věd, umění i všeho života lidského

vůbec, správný názor světový. — Hory tedy jedněm jsou cílem zisku, druhým jsou prostředkem, aby vystoupili přes nízkost a všednost světa do výše, (možno-li) až na temena jejich.

Básní tou zároveň zjednán přechod od říše nerostů, kde tvrdost panuje, k říši rostlinné, v níž už tvrdost se snoubí s měkkostí.

LVIII. *Ejhle, jak se z výšin, z hloubí suje látka dvojliká.* Dvojliká utvořeno zájmennou příponou *-lik* (sr. ko-lik, to-lik, toliký) a znamená: dvojí, dvojitý. Básník přecházeje od říše, kde převládala jedna hmota, k říši rostlinné a živočišné, vidí tu vládnouti hmotu tvrdou i měkkou a vlastnosti jejich pověděné v čís. 54. a 55. Obojí tato hmota odevšad (z výšin, z hloubí) se *suje*, hrne, jest jí plný vesmír a z ní spojené všecky plody a tvory jeho vznikají. I upozorňuje na to básník důrazně: „Ejhle.“ volaje, „jak se z výšin, z hloubí suje látka dvojliká!“ — *Snoubí*, synonymon k následujícímu „proniká“. — *Měkkost*, 4. pád. *Tvrdost*, podmět.

A dle míry, jak tu která paní jest neb posluhou. značí převahu kvantitativní, kolik které hmoty jest více. — *A dle stupňů, jak se vzpěrá mocí jedna nad druhou.* Tím vyjadřuje se zase převaha kvalitativní, síla, důraznost, s jakou která potírá svou sokyni.

Duch po témž (= touž měrou) *se zjímá, plaje. Zjímati se* = vzněcovati se. *Pláti* (plaju i plám), hořeti plamenem. Stupňování. *Tisícerem tkanin hraje* = čile se pohybuje, všecky součástky tělesa až do nejjemnějších žilek oživuje. — *Rost*, vše, co roste; opak nerost.

Dle toho, v jakém množství a s jakou silou i energií která hmota převládá nad druhou, rozvinuje se také duch, a dle toho též tvary „rostův“ vyvíjejí

se buď *úžeji* (má-li převahu hmota tvrdá) neb *volněji* (má-li převahu hmota měkká).

LIX. *V palmy vzchytu* = vztyčenosti. — *Zdoruje*, t. j. vzdor, vůli, moc svou uplatňuje, tedy vládne. *Osnuje* = zakládá. — Tráva, mech, palma mají znaky hmoty tvrdé (hrany, přímé čáry), houba znak měkké (okrouhlost).

Jadrnější vespolek jich ujatost, pevnější spojení obou hmot. Stéblo a peň jsou příklady této spojitosti: jsou štíhlé i okrouhlé.

Leč i takto ječíc snahy atd. I když obě hmoty se sloučí pevně a jaksi rovnoměrně, přece ještě neodkládají svého nepřátelství a snaží se každá, jak možná, vymknouti se z moci druhé. Příklad toho viděti na stromech listnatých a jehličnatých. Z moci tvrdé hmoty (*z tvrda*) snaží se vymknouti měkká a vyvodí tudíž aspoň listy na důkaz své jsoucnosti a snahy uniknouti (znak okrouhlost); z moci měkké hmoty (*z měkka*) opět vymyká se tvrdá a vyvodí z téže příčiny jehličí (znak štíhlost). *Tvrdo*, *měkko*, srv. krásno, dobro. *Vystřelí* = vyskočí, vypučí.

LX. *Ta dvojice*, t. hmot, zde rostlina. *V původní stránky*, t. ve stav onen, kdy obě hmoty, tvrdá a měkká, ještě nebyly spojeny, kdy trvaly samostatně každá pro sebe. Opisem tím řečeno zkrátka: nežli rostlina odumře. — *Jaké péče, jaké schránky*. Básník rostliny zde zosobňuje a přikládá jim vůli a vědomý úmysl chrániti plod svůj od zkázy. Proto jádra ovoce a semena bylin skrývají do vnitř a zvláštním obalem chrání od škodlivých vplyvů.

Takto druh co druh = každý rod, jeden jako druhý. — *Památku bytí svého*, vl. všecku bytnost svou, její rod i podobu. — *Beze zmatku*, beze změny. — *Postat* = podstata; podoba. — *K dálným věkům poslati*, budoucím časům zachovati.

LXI. *V roucho smaragdové*, zelené. — *Časů rozměrce*, Bůh. — *Nové luk a zahrad koberce.* Proč nové? *V tyto chrámy.* Básník líbeznou přírodu jarní zobrazuje jako chrám boží. Jako v tom jsou oltáře, koberce, sloupy a oblouky, tak je viděti i zde. Sr. Svatyní je les... od Heyduka. (Lesní kvítí; v Malé Slovesnosti na str. 220.) — *A ne smyslem zvířecím.* Buďme pamětlivi toho, dlíce v přírodě, že jsme tu jako v chrámě. Kochejme se v kráse, podivujme se velebnosti, opojujme se sílivou vůní její a nepočítejme jen, jaký bychom z čeho měli užitek a zisk hmotný, prospěch tělesný.

Didaktická báseň tato sem vhodně byla vsuta. Čtenář si odpočine trochu po únavné filosofii předchozích písní tím, že básník v nás vzbuzuje příjemnou náladu vzpomínkou krásného jara. I při tom však učí nás patřiti na přírodu ještě jinak než prospěchářsky anebo chladně vědecky.

LXII. *Smyslolud*, co smysly oluzuje. Růže krásou až smysly oluzuje. — *Vděčný* = vděkuplný, milý, sladký. — *Nad tvé krásy pramenem*, nad tvým květem (patře na plně rozkvetlou růži).

Tvé nesmírné rozvinutí přineslo jim úbytek. Když se díváme do vnitř květu růže, viděti na místě tyčinek, ve kterých jest ve způsobě prášku obsažen pyl, hmotu zúrodňující, samé lístky. Tyčinky t. proměnily se v lístky, a semeno nemůže uzráti, poněvadž není oplozeno.

Šutí, žertuje, vtipkuje, poněvadž hledí jenom na užitečnost a zisk. Světu t. se nelíbí, že růže dbajíc jen krásy a vůně, nepostarala se také o svou budoucnost, aby semenem se mohla rozplozovati, že tedy jest říkajíc lehkomyslná a příliš marnivá a marnotratná. Dle něho měla by býti lepším hospodářem, hleděti především své budoucnosti a toho, aby nevyhynula,

a pak teprv dbáti o krásu. Kdo nejedná tak, toho svět šlehá vtipem.

V sobě chovám zisk i chloubu. Vedle krásy a vůně chová také schopnost rozplozovati se očkováním, odnožemi a štěpováním. Tím růže vyvrací obavy básníkovy a odbývá žerty a vtipy „světa". — *Sazeném, kdy káže čas.* Růže se může očkovati a roubiti jen dvakrát do roka v určitý čas (když je v míze).

Forma dialogická svědčí o důvěrnosti a úzkém styku básníkově s přírodou. Růže tu jest zástupcem i jiných květin, nemajících semena a přes to se rozplozujících, jako pivoňky, jiřiny a j.

LXIII. *Světa duše*, duch vše oživující. — *Tichým letem.* Duch u rostlin jen skrovnou měrou se jeví: život jest tu prostý, chudý, tichý, jako by duch jen letmo jim jej byl udělil. — *Valným víří proudem.* Mocně, hlučně, mnohonásobně se jeví život u zvířat. Obě říše se tu srovnávají a tím básník přechází ke zvířeně.

Tam jeden život vždy stojí. Život rostlinstva značí se jednoduchostí. Rostlina klíčí, rozkvete, odkvétá a zahyne, postaravši se semenem o potomstvo, a ten pochod se opakuje rok co rok. Nemá jiné duševní schopnosti než *čití*. Jelikož však i tato jediná schopnost už jí jakéhosi života dodává, smí básník metonymií zaměniti účin s příčinou a mluviti zde o jednom, níže pak o dvou, třech *životech* m. o schopnostech duševních, ten život způsobujících. — *Ač přeúhbně rozkvítá.* Ovšem v barvách, útvarech a podobách květových jeví se pestrost a rozmanitost bohatá. — *Zde se druží dvojí, trojí.* Zvířata jsou schopna vedle čití též *pohybu* a některá jeví též jakýsi stupeň rozumnosti. — *Tam od zvuku k melodiím* atd. Básník znázorňuje přechody, jevící se od nejjednodušších rostlin až k nejvyvinutějším, příkladem z hudby vzatým: přechodem od

zvuku *jednoho* k rytmicky upravené posloupnosti jeho, k melodii. Živočich nejjednodušší jest však už jako spojení více zvuků v jeden souladný, v akkord. A jako těchto více zvuků základních rozvedeno co nejrozmaniténji dává pak jednodušší neb umělejší souladnou píseň nebo hudbu vůbec, tak i u zvířat od prostého spojení dvou schopností duševních v nejméně dokonalém tvoru postup se jeví a rozvoj přerozmanitý až k nejdokonaleji vyvinutým a ustrojeným.

LXIV. *Nejprv k hýbání se nese*, t. j. především se liší živočich od rostliny tím, že se dovede pohybovati. — *Vícežívotí*, tvor mající více duševních schopností život způsobujících. Srov. v básni předešlé: Zde druží se *dvojí trojí* (život).

Polypi a bezečlenci k pohybům nedospělí, t. k pohybu s místa na místo: samovolný pohyb jinak mají.

Míru hnutí, krmu, čití atd. Odpověď na otázku v druhé sloze položenou. *Rozdíl hmoty*, *číslo žití*. Podmět. Prvé udává rozdíl v jakosti, druhé, v jaké míře, jakém stupni zmíněné už schopnosti duševní má které zvíře. Smysl: Podle toho, jaká jest hmota zvířete, a dle toho, jaké má kvantum životních schopností, rozdílna jest i míra pohyblivosti, potřeba pokrmu a jemnost, větší či menší míra čití neboli vnitřního života, duševní čilosti jeho.

LXV. *Duch že hmotu těla po své moci uvězil?* Básník obrací se proti těm, kdož učí, že duch má výhradní vliv na tělo, že vlastně se omezuje, přibíraje na sebe tělo, že duch jest vlastně člověk (spiritualismus). Ovšem ani učení tomu opačné (materialismu) neuznává za pravé. Drží se cesty střední; myslí, že působí na sebe duch i tělo vespolek; jako duch obmezil hmotu, tak hmota obmezila („uvězila“) ducha.

Tré vidy. (1. pád jedn. čísla vida) = ideje, myšlenky. — *Z osobna nevanou k nerodčatům. Osobno* (analogie u člověka: osoba), tvor úplně vyvinutý, plození a rození schopný. (Jiní vykládají: z osobna je tolik, jako speciálně, zvláště). — *Vanouti*, vztahovati se. — *Nerodče*, mládě v prvních dnech a měsících života, které říkajíc ještě nemá rodu. (Mláďata jsou i v mluvě vesměs rodu středního.) *Ještiť lvíčata* atd. „Ještěť“ není stupňováním, nýbrž náleží ke slovesu. Lvíčata v prvních dnech jsou ještě podobna jehňatům. Tím uvádí básník doklad pro svůj nesouhlas s naukou spiritualistickou. Dle ní měl by duch jeviti se od samého vzniku tvora. Ale když lvíče jest v prvních dnech ještě podobno (povahou) mláděti zvířete tichého a za hloupé pokládaného, mláděti ovčímu, jehněti, ačkoli lev má mnohem vyšší uschopnělost duševní, viděti z toho, že v prvních dobách života duch ještě neúčinkuje na tělo. Teprve když údy mohutnějí a vůbec tělo dorůstá, stejným asi krokem probouzí se duch. Tedy také hmota působí navzájem na ducha.

Ale z váhy menší větší. Váha = hmotnost. Kde tělo jest silné, duch procitne silněji, v slabém těle procitne slaběji. Vůbec závisí na tuhosti a tenkosti údů a na tom, z jakých rodičů zvíře vzalo původ, je-li krotké či divoké, čilé či nejapné.

LXVI. Korunou tvorstva jest člověk. *Výprava*, vyplod. — *Mnohožitím.* Má duševních schopností nejvíce. Sr. v Sušilově výkladě sv. Marka: Člověk byt s nerosty, cit s rosty, život se zvířaty, rozum s anděly společně má. — Jest nejdokonaleji utvářen, neboť v něm obě hmoty nejlépe se pronikly a spojily.

Obih, hojnost, bohatost. — *Letice*, peruť. Podobně Kollár praví ve Slávy Dceři o Milkovi: Pyšně rozpávil své letice.

Mol = červ. Kontrast. — *Ve šprýmu holém.* Básník pokládá za pouhý šprým, za nedosti vážné pojímání věci, nazývají-li někteří člověka hyperbolicky bohem nebo červem. Jemu se nejlépe podobá a nejpřiměřenějším zdá název: pán všeho tvorstva. — *Stkvělook.* Bleskem svého oka člověk nade všechny živočichy vyniká; oko jest zrcadlem jeho duše. Již starý Homér přikládal bohyni moudrosti, Athéně, zdobný přímětek: jasnooká, skvělooká (γλαυκῶπις).

LXVII. *Čára ta a kruh prvotní* atd. Čím méně při tvoru některém vystupují znaky hmoty tvrdé (čáry) a měkké (kruhy), tím jest tvor dokonalejším, vyšším. *Prodívá se* = protrhuje se, proniká (prodíti, proděju). — *V blahé době,* za mladu.

LXVIII. *Nad mým i tvým pobytem,* t. j. v životě každého člověka týž zákon platí. *S prvním úsvitem* (roz. života), tedy v prvních letech převládá měkkost a zvolna ustupuje tvrdosti. *O poledne,* tedy v mužných letech jsou obě hmoty v rovnováze. *A když světlo denní bledne,* v stáří.

S drsnou tíží klesají. S přibýváním drsné tvrdosti (= *tíže*) ubývá lepoty tvarův a svěžesti sil.

Po posledním dnů těch kroku atd. Básník zde vyslovuje pevnou víru svou v posmrtný život. jako ji měli skoro všichni velcí myslitelé, na př. Kant, Purkyně, Darwin.

LXIX. *Kamž ta cesta se prostírá* atd. Uvažuje o tom, jak v jednotlivých údobích lidského života tvrdost a měkkost se k sobě mají, vidí, že ten vzájemný jich poměr se nevyskytuje toliko u těla. Přemýšlení jeho vede jej dále a málem by pokládal za působení nějakého mamu. objevuje podobný zákon, jaký si stanovil pouze pro rozvoj tělesný, také u rozvoji duševním. V mladosti převládá obrazivost. ve věku mužném si

drží rovnováhu asi fantasie a střízlivý rozum, v stáří převládá tento.

Obraznost si orlím pérem kruhem prostor odmyká. Obraznost jest jako orel. Ten v kruzích se vznáší do výše, a fantasie zase každou věc pronáší obrazem jí podobným a tedy jaksi okolky ji obchází, přestávajíc na podobnosti a hledíc si hlavně krásy a názornosti. Rozum naproti tomu věc jmenuje přímo pravým slovem, jemu jde toliko o přesnost.

K stáří on a ona k mládí atd. Rozum zastupuje tvrdost u duše a fantasie měkkost. Proč rozum se vine k stáří a obrazivost k mládí?

Kdy padou si v náručí. Sr. nahoře: V rovnováze o poledne atd. Život potvrzuje pravdivost posledních dvou veršů. Sr. též báseň Sv. Čecha: Tyran Rozum a Vrchlického báseň: Mozek a srdce.

LXX. Otázka po původě a účelu světa a života lidského. *Darmo! Slova nepostihnou*, nedovedou vyjádřiti. Básník dospěl toho výsledku. — *Šeré závity* = záhady.

Nesměrnost jaké *jednoty* a proč básníka *děsí?*

Z diamantů Pán jak tamo atd. Z diamantů jest podřadný přívlastek ke slovu paprsků, = démantových. Ke smyslu sr. v básni následující: Ty-li tajnost tu odkryl bys, *jak svět tvořil Hospodin.* Nedlužno tu mysliti toliko na světlo, nýbrž na veškero řízení osudů Bohem.

LXXI. Jest jaksi pokračování básně předchozí. *A* (= ale) *byl bys Jeho Slovo*, ve smyslu biblickém m. rozum. — *Jeho Syn*, stejné podstaty s Bohem, tedy jaksi jemu roven.

Skrýš ta sr. nahoře: šeré závity. — *Jasným pod nebem roztáčej.* Předložka *pod* má zde zvláštní důraz. Jeví se dle této básně Čelakovský stoupencem transcendentální filosofie Kantovy, která hlásala, že jsou

jisté meze, jichž lidský rozum nepřekročí; tudíž nikdy nevybádá, co jest Bůh, co duše, jaký bude život posmrtný a podobné záhady metafysické. Čelakovský proto vyzývá, aby se tím nikdo neodrážel od vědeckého zkoumání vůbec, nýbrž badal a v badání postupoval až tam, kam stačí schopnosti zdravých smyslů. Především obrací zřetel na tento svět. Pod jasným nebem prý každý najde dosti látky ku práci. Pochopíme-li jen z části na př. tvory, úkazy a zjevy přírodní (zvl. člověka) aneb události a pochody dějinné a dovedeme-li jich vnitřní zákonnost a příčinnost proniknouti, ukojíme tím s dostatek vědeckou touhu svou.

LXXII. *Tvorčí jiskra až se vznítí*, až se duch probudí k samočinnosti. — *Rajské kvítí* = umění a vědy. Sr. verše Krásnohorské v básni „Nad proudem života“:

> Lepé krásy a moudrosti luh
> *nad žití proudem zkvétá*;
> těká ve snu jen blouznivý duch,
> jenž k oné výši vzlétá?

Bez účelu netěkej, t. j. nerozptyluj se na všecky strany, nýbrž pozoruj to „kvítí“, zabývej se uměnami nebo vědami důkladně, účelně, vytrvale.

Více ohni nežli ledu, raději nadšenosti nežli chladnosti, nevčasné rozumovosti, vypočítavosti neb netečnosti. — *Z toho středu* = centra; z útlých ňader, ze srdce, tedy rád a upřímně.

Za ctnost odplaty nežádej. Starati se o dobro bližního a nežádati za to odměny, toť myšlenka teprve křesťanská. Všechny téměř filosofské školy starověké pokládaly za nejvyšší cíl životní pečovati o vlastní blaho své (eudaimonismus), různíce se jen v názorech o tom, co vlastně jest pravé blaho. Jedni ho hledali v požívání (epikurejci), druzí v odříkání (stoikové). První vyloučil eudaimonismus z ethiky Kant.

Za kořist celou pokládej, t. j. za zisk největší, nejhlavnější. — *Tvůj-li šlechtí zemský byt mravní shoda, krasocit*, dostoupís-li vrcholu vzdělanosti lidské, na němž nerozlučně sdruženy jsou dobro (a s ním pravda) a krása: jsi-li pravým mužem, karakterem. Již Řekové kladli za vrchol ušlechtilosti, za podmínku pravé povahy *kalokagathii*, sloučení mravního souladu, mravní dokonalosti s vytříbenou krasochutí v jedné bytosti.

Celkový smysl: Nečekejme, až duch sám od sebe se probudí k samočinnosti, nýbrž vzdělávejme a tribme ducha sami a záhy; učme jej pravidlu starořímskému: non multa, sed multum, aby se tedy nerozptyloval, nebyl ve vědách a uměnách jen prelétavým motýlem. K tomu třeba nadšenosti, zápalu: ten také jinocha zdobí, srovnávaje se s povahou mladosti. Když pak hojně vědomostí nashromáždí, když se náležitě vzdělá školou i životem, a vědomosti a zkušenosti přejdou říkajíc v jeho tělo a krev, pak je žádoucno, aby vlastním duchem zpracované (zúrodněné) byly šířeny dál, ne ponechávány sobecky jen sobě. Za tyto a takové dobré skutky nežádej nikdo odplaty, nýbrž nacházej odměnu a útěchu v tom, že sám dostoupil vrcholu vzdělanosti lidské, spojuje v sobě touhu po pravdě s dokonalostí mravní a vytříbenou krasochutí.

LXXIII. *Hosanna!* = vznešené radostné, nadšené city, (vl. hebr.: Pane, pomoz mu, blaze mu!). Snad míní se tu básně t. zv. časové.

Zřitel, divák, zde též čtenář míněn. — *Rozvinuj let svůj*, své umění. Tedy: myšlenky vznešené odívej ve formu vzletnou a zvláště umělou. — *Za sebou mu pokynuj*, t. j. povznášej čtenáře k sobě do své výše.

Sebe-li umíš skrýti, t. j. dovede-li básník pěti tak objektivně, aby jeho osoba sebe vůbec nepřipomínala, mimo báseň zůstávala, jak toho příklad máme

na pěvcích prostonárodních nebo na Goethovi. I Č. vyniká takovou říkajíc Goethovskou objektivností, jak už Wenzig poznamenal r. 1856. ve spise „Kränze aus dem böhm. Dichtergarten". Toť ovšem nesnadnější, ale přístupnější a účinnější způsob básnění. Čelakovský klade zde tedy básnictvo subjektivní a reflexivní proti objektivnímu, snad i idealistické proti realistickému nebo tendenční proti netendenčnímu. *A v se stoupiti* jest synonymon k předchozímu, skrýti se v sebe = nebýti subjektivním, tendenčním.

Zajímavo jest, jak Lessing srovnává s básníky skřivana a slavíka. Bájenka jeho zní: „Co říci o básnících, kteří tak rádi vzlétají daleko nad chápavost největšího dílu svých čtenářů? Co jiného než co kdysi pověděl skřivanu slavík: Vznášíš-li se, příteli, jen proto tak vysoko, aby tě nebylo slyšeti?"

LXXIV. *Čarolícná.* Proč se tak nazývá noc? — *Ticho živné.* Básníkovi není ticho noční odpočinkem, spánkem přírody. Ta mu teprve v noci odhaluje svá tajemství a své půvaby, jejím účinkem chápe teprv ruch všehomíra, tu duše jeho se naplňuje vznešenými myšlenkami a city, vše k němu říkajíc mluví, les, hvězdy, příroda, vesmír. Ticho noční jest tedy pro básníka tak živné, jako pro „syny chleba" den. Též by se mohlo epitheton „živné" vykládati jako „osvěžující, občerstvující" (totiž všecko tvorstvo) podobně lat. almus, na př. sol almus. Tím ovšem by odpadl pěkný kontrast mezi básníkem, synem (ať tak díme) ducha a synem chleba. — Eliška Krásnohorská zná jiné, ne zcela nepodobné ticho v přírodě. Pějeť v básni Poesie:

> Ty mne chráníš, jako temno lesa
> žhavým paprskům květ jemný kryje,
> a tvůj stín tím *zvučným tichem* plesá,
> jež mi v duši požehnání lije.

LXXV. *Tamo růže kde nevadlé* atd. Básníci rádi vykouzlují si ve svých snech rajskou zemi jakousi, kde jest věčné jitro, kde růže stále kvetou, voda nikdy nezkalená díla boží obráží na své hladině, kde duch se orlem stále vznáší u výšinách hvězdných, a mysl nadšená stále tone v blahém souladu, a v této vysněné říši žijí celou duší, veškerou bytostí svou, o skutečnost nedbajíce.

Host i já v té nejsa říši. Host = cizí; tedy: I já, nejsa cizím v této říši, také jsa básníkem. — *Z týchž zdrojů plnívám číši*, t. j. čerpám z téhož pramene, z téže říše obrazotvornosti, jako básníci ostatní.

V bujarosti mladické. Básník totiž už dávno vykročil z let mladických do mužných, ale to neujímá mu tvořivosti básnické. Když básní, zmocňuje se ho bujarost mladická, poesie jeho čerpá se svěžestí mladých let z téhož čistého pramene kastalského, který prýští u duchů vyvolených z bohaté obrazotvornosti, zvláště jemné vnímavosti a plamenné nadšenosti pro vše krásné a dobré.

LXXVI. *Tichá vlažička.* Je-li zde zdrobnělý tvar bez významu? — *Mezi listí zmlazené* — tedy z jara. — *Klasové kdy vedou hustí šepty*, opis m. v létě. Sykavkami naznačuje se ten šust a šepot — (onomatopoia) — *Váním* = váním (vanu, *věju*).

Vlna za vlnou kdy šplouná atd. = podzim. I zde méně veselý zvuk větru ve stromech hučícího a vody rozvlňujícího naznačen onomatopojicky. — *Šumati*, stupňováno z *šuměti*.

Vhod tu srdci milovnému plésati. Každá doba roční má pro člověka přírodu milujícího své půvaby, i kde jich jiný nehleda, jako v jarním dešti, v šepotu klasů v létě, šplounání vln a šumění stromů na podzim.

Divná (= podivuhodná) *hudbo přírody.* Veškerá činnost v přírodě, plná rozmanitých změn, milých

i nemilých, připadá básníkovi jako hudba, plna ladu i zdánlivého neladu, an ten nelad se konečně rozvádí v soulad, takto jej jenom zvyšuje. Tichý déšť, šelest klasů, šplounání vln a hučení větru ve stromech úmyslně zvoleny jakožto zvučné, ale člověku, jenž není zvláštním milovníkem přírody, všední výjevy. Zvučnost a jakási rytmičnost jejich zavdaly námět k celému obrazu.

LXXVII. *Klen*, acer platanoides nebo javor (velikolistý).

Bázliv sám se den prokrádá. Jak to?

Bližším, bližším šumem nad hlavou již slyším. Napodobení šumotu (onomatopoia). — *V sladkém duše zasnutí* — zobrazuje význačně onu opojnou v sebe pohrouženost a ono sebezapomenutí, které se nás zmocňuje, dlíme-li za krásného bezvětrného dne v hlubokém lese. Velebné ticho vůkol a jemný šumot ve vrcholcích stromův ukolébává mysl ve stav básníkem tak trefně poznačený. Stručnými rysy vzbuzuje básník touto písní ve čtenáři náladu touž, kterou byl sám ovládán při svém pobytu v lese. Mistrovsky ji zobrazil též Goethe ve známé vůbec písni: Über allen Gipfeln ist Ruh'.

LXXVIII. *Skví se.* Večer hladina vodní mocněji se leskne.

Zrak ovlhlý. Proč ovlhlý? — *Poblud*, slovo Čelakovským utvořené, značí vlastně blud, zde pak bloudění, křivolakou cestu vln.

Z plamene, jakého? Sloha poslední pěkným kontrastem vyjadřuje hlavní myšlenku.

LXXIX. Vyniká zvláštní lahodou mluvy. — *Svatvečer se odzvonil*, bylo po večerním klekání. — *Přes obrůžené hory.* Přívlastek neobvyklý, ale výraznější než „v červáncích se lesknoucí“. — *Letní den se překlonil* (přes hory) názor antický a prostonárodní.

O duše všehomíra. Nomin. duch. — *Mého do citu* = do nitra, metonymie.

Ztiš ty vlny, t. ty, které básník má na mysli. Jaké vlny míní? — *V pláni hladkou.* Mluvíváme i v prose o nitru rozbouřeném, bouřemi zmítaném. Zde přihodně rozšířen obraz. Podobný obraz rozvádí Goethe v Písni duchů nad vodou; závěr její zní: „Seele des Menschen, wie gleichst du dem Wasser! Schicksal des Menschen, wie gleichst du dem Wind!“

Báseň dělí se na dvě poloviny; prvá zabírá prvních šest veršů, druhá ostatních šest.

LXXX. *Ať si jak chce moře zmítá.* Širý svět zobrazuje se mořem. — *Člunek mého života.* Podobného obrazu užil Kollár ve znělce: Život jestiť rovný řece dravé, pěje:

> Dáš-li slepým losům člunek hebký,
> bys i víc než Kolumb proploval,
> ani kroku nešels od kolébky.

Zdrobnělý tvar člunek není zde položen bez úmyslu. Básník patrně měl na mysli jednotlivý život lidský proti celému širému světu. — *Živlů vztek.* Kterých živlů?

Výprava = pout životem. — *Bohem uloženou.* Jaký názor chová básník? — *K blaženému přístavu.* Život posmrtný dle představ pohanských i křesťanských se pokládá za odpočinek po strastiplné pouti slzavým údolím tímto. Jiným obrazem se zde nazývá blaženým přístavem.

Tajné moci, podmět. Proč tajné? Víra, láska a naděje nejen zjasňují *noci černé* (množné číslo naznačuje, že černé noci (= smutné) doby netrvají napořád, než jen ob čas se vyskytují), nýbrž zároveň také zajišťují bezpečnou plavbu životem.

Báseň tato jediná z druhého oddílu složena ještě jako Pomněnka Vatavská. Vrátiv se ze Strakonic do Prahy, Čelakovský teď teprve pocítil v plné trpkosti nejistotu hmotné existence své. „V Strakonicích byl se mu vzor živobytí zjevil, jak by mohlo býti žití lidské uspořádané ve fantasii; v Praze pak seznal skutečnou svou nynější dobu, t. naději holou (na místo v Rusku), jež však den co den více ukazovala se sklamanou.“ (Hanuš.) Jiného pevného místa neměl ani nezvolil, rozhodnuv se přijmouti nabídku skvělou od ruské vlády jemu, Šafaříkovi a Hankovi učiněnou, založiti a uspořádati slovanskou knihovnu v Petrohradě a pracovati o všeslovanském slovníku. Rozličnými okolnostmi povolání to nevešlo ve skutek. Tuše to již, psal Kamarýtovi 11. prosince roku 1830.: „Ó, kdyby ti stav můj nynější znám byl, zajisté bysi se nehněval na svého přítele (t. že ti tak dlouho nepíše), ale spíše srdečně bys ho politoval. Jsem vskutku nešťastný, nespokojený, stísněný, jak jsem jaktěživ nebyl. Bídný tento život! — co život? — možné-liž toto trapné den ke dni se motání životem nazývati?“

LXXXI. *Truchlosladký cit ovládá.* Proč truchlosladký? — *Spaní spí pokojné.* Obyčejně: Spí spánkem, snem (spravedlivých). Spojení dvou neb více slov v jedné větě od téhož kmene odvozených, slove paronomasie čili figura zvuková. Krásný příklad poskytuje moravská národní píseň (v. Sušil. Písně str. 651.), počínající takto: Skleničko skleněná, pozdrav Bůh sklenáře, který sklenil tebe. *Spaní* jest předmět vnitřní.

U svaté tam Trojice, na hřbitově zasvěceném sv. Trojici. Z Pražských hřbitovů jí zasvěcen jest Košířský.

An v té marné herně. Srv. k přívlastku tomu výrok Šalomounův: Marnost nad marnost. — *Panny shaslé* (spr. zhaslé). Eufemismus.

LXXXII. *Na života bystřině.* Srov. u Kollára: Život jestiť rovný řece dravé . . Podobenství časté. — — *Každou dobou na sta májů na mé mysli rozkvetá,* nadsázkou řečeno m. pokaždé hned všecek omládnu.

Hebe, dcera Zevova a Heřina, bohyně mladosti, zde mladost sama. — *Růžové rty.* Čí? — *Za jarou tu úrodu,* hojnost půvabů mladosti. — *Danou mému národu* vztahuje se na český původ Mariin. Srv. čís. VII.

Básník klade mladost nejvýše mezi dary životními. Mladostí a krásou Mariinou bývá proto tak okouzlen, až by sám skládal chvalozpěv na ni. Ale vzdává se toho a uznává za vhodnější proň ústa Mariina, která jsouc v květu mladosti a majíc za to býti vděčna, že se dostal jí a skrze ni (poněvadž jest Česka) též národu, má k němu více pohnutek.

Jiný smysl vzniká, vykládáme-li verš *za jarou tu úrodu danou mému národu* na hojnost spanilých děv českých. Pak slušno vykládati píseň takto: Básník vzdává se sám oslavy mladosti, k níž jej roznécuje sličnost Mariina a které zasluhuje za tu hojnost mladosti (a krásy), za tu hojnost spanilých dívek českých; oslavovati za ten dar mohou prý jí hodněji růžové rty: proto těm přiděluje úkol, k němuž sebe sama neuznává dostatečným.

LXXXIII. *S námi štěstí nech zahrálo.* Názor prostonárodní. Lid klade rozmanité osudy lidské vesměs na vrub štěstí, ku přičinlivosti, zásluze a p. tuze nehledě — *Na pány neb posluhy.* Protivy. — *Okruhy,* obyč. okres, působiště.

Pustý darmochléb, člověk, jenž darmo chléb jí, k ničemu není, nic nedělá. Přívlastek *pustý* zvyšuje příhanu: znamená tolik asi jako špatný, ničemný. Sloha druhá vztahuje se na „pány“. — *Jednu růži, jeden štěp,* jeden skutek krásný nebo dobrý. *Komu*

los však méně stkvoucí týká se „posluhů“. *Pro budoucí poutníky* atd. Co znamená toto obrazné rčení?

LXXXIV. Hrabě Lev Thun (nar. r. 1811. v Děčíně) byl Čelakovskému velmi nakloněn až do jeho smrti. V korrespondenci Čelakovského zachovaly se toho doklady. — *A jak srdcem veleno*, vděčností. — *Kladu z růže lístek jeden*, jednu píseň.

Vlast že miluješ, to víme. Naučiv se dokonale jazyku českému, hr. Thun přilnul s upřímnou láskou k národnosti české, i stal se jedním z předních obránců jejích. R. 1848. stal se ministrem vyučování a byl jím až do roku 1860. Jím založeny též české reálné školy v Praze a zaveden český jazyk vyučovací na akad. gymnasium pražské, jakož i na některá gymnasia na uherském Slovensku.

LXXXV. Do památníku J. V. Kdo by tím byl míněn, nesnadno určiti na jisto; snad otec Mariin? Sloha první obsahuje výraz nejširší: věky dlouhé a rod (národ) všeliký; sloha druhá sestupuje o něco níže: míní jen pověst po národě vlastním: třetí udává stupeň nejnižší: obec a rodinu. Takové sestupování od výrazu silnějšího ke slabšímu slove antiklimax.

Dar to božstva veliký, protiklad proti předešlým veršům.

V tom však vlastní vůle dílu každému dal tvorce sílu. Obyčejný pořádek slov by byl: tvorce dal každému dílu (= každé části) vlastní vůle sílu v tom. (= tu), býti atd. „Každému“ jsouc za přívlastkem a jménem svým, má tudíž důraz a vyráží ostře smysl svůj.

LXXXVI. *Bez tvé blahotvorné družby* atd., bez přítele. Srv. č. 82: O mladosti, *blahotvorná* bohyně!

LXXXVII. *Potem, krví svatá země.* Země jest posvěcena prací rukou a krví předků za ni prolitou. Jaký instrumentál?

Měst trých účel býval atd. Města česká skoro všecka jsou v dějinách národních proslavena bohatými osudy a ději. — *A co ves — to bystré hlavy.* Z českého venkova se zrodili nejlepší mužové národa. — *A co hrad — to hrdiny.* Česká šlechta hrdinností bývala proslulá. Hrady a zámky její jsou nerozlučně spojeny s dějinami celého národa, ano tvoří větší jejich část. *Nuž té pozasuté sopky tajné kobky,* t. rozličné doby minulosti české pokryté nepamětí. Nemá-li obraz sopky zde smysl hlubší? — *Svou pochodní osvěcuj,* pochodní ducha, badání svého. Do Palackého málo vykonáno v oboru dějezpytu domácího. On teprv na př. archivy otevřel dějepisu českému, je probadati dávaje a sám prozkoumávaje. — *Dávní lásku rozněcuj,* bývalou. Tvaru dávní místo dávný méně se užívá. Znalostí dějin budí se láska k národu a zemi. Tou láskou Čechové kdys vynikali nad jiné. Aby potomkové toho vzpomněli a takovou opět láskou k rodné mluvě a zemi vzplanuli, k tomu má přispěti Palacký svými dějinami.

LXXXVIII. *Bez slavíka,* metonymicky m. beze zpěvu slavičího. Podobně *bez básníka.* — *Jenž.* Ve střední době literatury české užíváno tohoto tvaru mužského pro všecky rody a čísla (absolutivně). Ten chybný zvyk přešel i do doby nové. Nyní však už žádný spisovatel dobrý tak nepíše.

Ztřeštěnými za mamlasy. Ostrým a nebásnickým výrazem tím Č. projevuje svou rozhořčenost nad těmi, kdož národ odvrátili od požívání krásy tohoto světa a smýšlení jeho zaměřovali jen k věcem náboženským a k asketickému přímo životu. — *Blyskotky.* Tím se naznačuje zdánlivá toliko cennost a dobrota hesel a nauk hlásaných.

Všecka sláva, všecka krása — polní tráva. Toť bylo heslo Českých bratří. Básník si je však vykládá příliš do slova, jakkoliv upříti nelze, že k umění se

Bratří měli zcela netečně a na život že patřili jednostranně. — *K čertu že neodpělo*, voleno asi pro kontrast k předchozímu: Jich nebeské. — Že by Bratří svou naukou byli přispěli k úpadku národa, dějinami nelze doložiti. Naopak, zakládajíce všude školy a knihtiskárny, zasloužili si v době, kdy humanismus šířil zálibu v cizotě, hojných díkův a trvalé zjednali zásluhy o jazyk mateřský. Bratří byli po výtce vlastenci. Básníkovu příkrost omlouvá (poněkud) neobmezená jeho láska ku přírodě a kráse, pak doba nová a názor světový, od XVI. stol. značně se odchýlivší.

LXXXIX. *Roubí hnusné záseky*, abys t. nemohla proniknouti.

Hadochvějné čupřiny. Vlas Medúsin propleten byl všecek hady.

Na bezectné zlosyny, t. nepřátele pravdy.

Vítězný boj pravdy se lží ode dávna byl básníkům vítanou látkou. V české poesii jest vůbec známa znělka Kollárova: Nechtěj zoufat, když se proti tobě . . . , a nejnověji týž námět si obral k velkolepé básni Svatopluk Čech (Pravda).

XC. *Střídmost, bratře*, rozumí se střídmost ve všem počínání. — *Nekrapná, stálá práce.* Jakož se zahálka právem nazývá matkou všeho hříchu, lze míti za nejlepší obranu proti ní — práci. Ta pak nebudiž jen okamžitá a unáhlená, nýbrž nerozlučně spojena s životem naším a rozvážná.

Všem padouchům. Padouchem, bídným člověkem stává se nestřídmý i zahálčivý. — *Pod nos luskám*, bujný výraz m. vysmívám se. — *Klada k truskám.* Truska, lépe trůska, obyč. troska. Zde ve smyslu: věc bezcenná, nicotná. — *I radost bublinkovou*, okamžikem pomíjející nebo: radost z bublinek t. j. na pohled půvabných, avšak bezcenných, planých cetek a blýskavek.

XCI. *Měr kdo vyšších netuší.* Míra zde ve smyslu morálním: meze (svého jednání a snažení), cíl.

Vtipnou hru nehrá-liž dosti čas s tebou. Důležitost času a naléhavá potřeba co nejlépe ho užívati klade se zde na srdce obrazem, jako by čas s námi pořád hrál. Odchylně od lidí ve hře si libujících neraduje se však, vyhraje-li sám, nýbrž když jest obehrán. Pak jsme na něm vyhráli my, jsme pány času. Sr. ve Vergil. Aen. Tempus breve et irreparabile neb Goethovu sentenci: Gebraucht der Zeit, sie eilt so schnell von hinnen, doch Ordnung lernt euch Zeit gewinnen. Angl. pořekadlo pak dí opět s jiného stanoviska: Čas jsou peníze. — *Vyklízí ty staré děti.* Jestliže někdo neovládne času, potácí se životem bez účelu, nic nemoha vykonati. Trefně takové lidi nazývá báseň starými dětmi. Ty také nevědí, proč a nač žijí, co to svět a život lidský; jim jest hlavním účelem: hráti si. — *Jak smetí.* Tím přímĕrem básník dává najevo své mínění o takových lidech. Hynou bez památky. Smet, obyčejně v množném čísle užíváno smetí = co smeteno, smetí.

XCII. *Ne horoucnost poválečná,* t. j. horoucnost jalová, beze skutku, ne ze srdce a z pevné vůle, nýbrž jen z úst plynoucí. *Zjedná duchu potravu,* tou nezjednáme sobě ani jiným vědomostí, vzdělání, nezušlechtíme ducha svého ani jiného. *Práce tichá a společná,* tedy svorná. Zajímava jest opět shoda s podobnou myšlenkou Kollárem ve Slávy Dceři vyslovenou ve znělce: Pracuj každý s chutí úsilovnou a zvl. s poslední její slohou (Často tichá pastuchova chýžka více pro vlast může dělati, nežli tábor, z něhož válčil Žižka). Svědčít zajisté o hluboké pravdivosti základní myšlenky. —

Krasoslav = Chmelenský.

Ostožil, stohy naplnil.

Kdo však marnou chloubou práší. Marná (planá) chlouba (chlubivost) jest jak vítr zdvihající odporný

prach. — *Koše plev na trh vynáší.* Kdo jen veřejně horuje slovy a jimi vše zahraditi míní, činem však neprovází slov svých, ten jako by plevy, věc bezcennou, vynášel na trh, jíž nikdo nekoupí, poněvadž z ní není užitku, a jíž odvěje vítr, jako odvěje i jej samého.

Sr. Glossu Vl. Šťastného na první slohu této básně v Malé Slovesnosti (5. vyd.) na str. 281.

XCIII. *Ušlechtilé úrody* = plemene. — *Plaše* = prudce, nezkroceně. Řeč česká jest haluzí kmene indoevropského, tedy řeč vyvinutá, ušlechtilá. Není ve schopnosti a v rozvojnosti své obmezena jen na některé obory duševní neb tělesné činnosti, nýbrž obsáhne všechny. Jest řečí národu svobodného, nikoli řečí otroků, surového lidu.

Z očí šlehá blesk a blesk. Proč to opakování? Smysl slohy: Může býti na svou minulost i přítomnost hrda a směle se řaditi vedle jiných kulturních řečí. Jsouc jádra dobrého, dovede býti ohnivá, silná i výrazná, přes to útvarnost její jest jemná, vyniká ohebností i bohatstvím forem. Zobrazuje se tedy zde síla a jemnost řeči české.

Řeckým taktem tancuje. Jest schopna i prosodie časoměrné, pevně vázané, ač přirozena jest jí toliko prosodie přízvučná. V této sloze opět dochází výrazu jednak volná plynnost, jednak rytmičnost české řeči.

XCIV. *Jede v okol* neobyčejné spojení m. projíždí se. — *Milé na ně vzezření.* Radostno čísti nebo poslouchati mistra slohu českého, na př. Palackého.

Hrdotupě, t. j. pyšně, jako by byl mistrem v jízdě, jako by jazykovou obratnost měl nejlepší, a přece zase *tupě*, tedy bez náležitého jemnocitu jazykového. Kdo na př. směle tvoří nová slova, neznaje zákonů tvořitelnosti řeči, ten dojde jen výsměchu, tomu jazyk se nepoddává k žádoucí srozumitelnosti, prostotě a lahodě.

Do soustavné káry po německu jeho žáry (= vl. oheň, prudkost, zde samorostlost a skvělá bohatost tvarů a ducha) *nevpravíš*. Ale ani ten, kdo by se pokoušel mluvnici a zvláště bohatou skladbu českou skládati dle nějaké německé soustavy mluvnické, nepochodí. — *Marně, brachu, svéhlavíš. Svéhlavěti* = svéhlavým se stavati, hlavu si stavěti. Sloveso jest obyčejnější ve slovenštině. Básník snad tu měl na mysli určitý případ; ale verše mají platnost obecnou.

XCV. *Sličně stav je do řady*. Pěkně jsouce uspořádány, drahokamy mohou lépe vynikuouti, získávají na kráse. Druhá sloha opět rozpoluje báseň na dva díly. První obsahuje přímět, druhá předmět přirovnávaný. — *Mistře, vylož nám úhledně umu svého poklady.* Slovo *úhledně* má důraz. Proč asi?

Jazyk tak cti jako vědu. Obsah nebudiž ceněn výše než forma, ve které se podává. To míří proti těm, kdož hlásají, že při vědeckém bádání a při podávání výsledků jeho nezáleží na jazyku. Myšlenky, vědomosti prý jsou hlavní věc; učenec prý nemá kdy zabývati se ještě pravidly grammatickými. Chyby mluvnické jsou prý tretky, kde se podávají velké myšlenky a p. Takovým praví básník, že by práce jejich stokráte větší přinesla užitek, kdyby psána byla pečlivou mluvou. Ostatně všichni skoro velcí myslitelé byli též (už ve starověku) výborní stylisté. Srov. výrok Buffonův: „Le style c'est l'homme."

Přidej z něho soli, medu. Sůl rozumí se zde attická, t. vtipnost, duchaplnost, medem lahoda slohu.

XCVI. *Na to, Amerlingu můj, s pány bratry pamatuj.* Karel Amerling, horlivý šiřitel vědomostí přírodovědeckých, nadšený paedagog a humanista, psal učená díla svá vesměs slohem nesrozumitelným čtenáři v tom kterém oboru méně obeznalému. Tvořil si chutě výrazy nové, i když jich nebylo třeba, nic se při tom

neohlédaje po zákonech jazykové tvořivosti. V tomto jazyku nebezpečném novotaření nebyl osamělý. Odvážně si v tom počínal též J. Sv. Presl, překladatel Iliady Jan Vlček (Vlčkovský), Fr. Šír ve Výboru ze spisovatelů řeckých. Ant. Marek ve filosof. spisech svých a j.

XCVII. *Milý! osvětou netrap si rozum.* Řečeno ironicky. *A jim svědomí*, t. j. nepřátelům osvěty národní. — *Tenť má světla plné kapsy*, t. j. myslí si. že má světla dost (byť i na nepravém místě) aneb že má peníze a že tedy nepotřebuje se trápiti vzděláváním. — *Onoho až v nose čpí.* Má ho tolik, až mu atd. Snad i pouhé slovo „osvěta“ už jest mu odporno. Pravá osvěta však nemůže býti odporna.

Nech to zboží křesací, vzdělanost. I tato sloha propověděna ironicky a sarkastický Teprve sloha třetí přechází ze satiry ve vážnost

Čím jsou vody kalnější. Čím lid jest obmezenější a nevzdělanější, tím snáze ho lze použiti k účelům nepravým, lze z něho těžiti.

XCVIII. *Lichota*, úskok, bezpráví.

XCIX. Parafrase 136. žalmu, složeného dle domnění Jeremiášem: *Nad řekami Babylona.* První sloha tohoto žalmu počíná týmiž slovy: (Nad řekami Babylona, tu jsme sedávali a plakávali, když jsme se rozpomínali na Sion.)

V hoři naše plémě dlí. Rovněž dle první slohy. — *Jak prorocká harfa ona.* Druhá sloha žalmu zní: „Na vrbí uprostřed něho (království babylonského) jsme zavěšovali nástroje hudby své.“ Nechtěli tedy zpívati, ač vyzváni jsouce, než vzpomínati jen Jerusalema.

Bídná dcero Babylona. Sloha osmá žalmu zní: „Dcero babylonská bídná: blahoslavený, kdož odplatí tobě mzdu tvou, kterou jsi platila nám.“ Dle toho praví též básník náš: Mocný tvou odplatí ti odměnou; za zlé zlým. — *Ze Siona.* Co rozumí básník Sionem?

C. *Druhdy třeba v ličině.* Tak tištěno ve vydání z r. 1840. a 1847. Ličina, ruské slovo = škraboška. Smysl: v rouše vypůjčeném, cizím. Č. skládal současně Ohlas písní českých: snad je to narážka na jeho formu. Kdyby psáno bylo: v lyčině (jak v Nár. bibl.), byl by smysl: v rouchu z lýčí. z něhož se dělají věci menší ceny, krosny, střevíce a p., zde tedy: ve formě umělecky méně cenné; protiva k předchozímu: *v zlatě.*

Touha vede do jiných atd. Dokončiv Růži, básník slibuje zase vzdělávati jiný obor písemnictva.

Druhý tento oddíl Růže nemá již takového sjednocujícího střediska, jako první. Po části filosofické, jež zaujímá 21 písní, ostatní jdou za sebou bez vnitřní spojitosti, žádnou základní ideou nesdruženy. Milostná píseň už se zde nevyskytuje ani jedna: básník objevuje se nám se stránky nové, nikým v něm do té doby jeho života netušené, jakožto důmyslný a bystrý zkoumatel zákonův a tajův přírodních i hluboký myslitel. Básníci-myslitelé rádi ukládají konečné výsledky svého přemýšlení o světě a jeho řádu ve svých básních; činí tak zadost vnitřní potřebě a učí národ i zvláště mládež, jak by se ke blahu svému a celé společnosti měli mnohdy spravovati. Shakespeare uložil bohatý poklad vzácných zkušeností v sentence, jimiž vyšperkoval až marnotratně všecka díla svá; Schiller učinil tak v plodu sedmileté práce, slavné Písni o zvonu; Goethe celou praktickou filosofii života vtěsnal do veledíla svého, Fausta, o němž pracoval přes 30 let. Náš básník zvolil si k tomu podobu cyklu. Zkusiv vrtkavost přízně osudu, jako žádný vrstevník jeho, a zabývaje se studiemi filosofickými již od mladu, mohl se cítiti také oprávněna a povolána k této filosoficko-didakticko-vlastenecké způsobě básnické.

Ve filosofických básních Č. nevytvořil ovšem nějaké velkolepé soustavy, také mu o to nešlo: chtěl jen upokojiti nitro otázkami a pochybnostmi zmítané a najíti theoretické základní zákony, jimiž by si mohl vysvětliti leckteré úkazy a záhady přírodní a řád světový. Takového zákonu domyslil se v polaritě pralátky kosmické, z níž všichni tvorové a útvarové přírodní se vyvinuli. Zvláštní náhodou vystoupil s *týmž* skoro názorem Vratislavský univ. prof. Jan Baltzer, potíraje myšlenky známého materialisty Karla Vogta o pradějinách člověka, jež tento šířil přednáškami ve Vratislavi konanými. Ve spise svém O počátcích organismů r. 1870. už po třetí (za rok) vydaném Baltzer předpokládá rovněž dvé kosmické moci, jednu sestřeďující čili tělesotvornou a druhou odstředivou čili aetherotvornou (u *Č-ho* hmota tvrdá a měkká). Kdyby prý vládla svémocně jen jedna, nebyl by mohl svět vzniknouti; neboť působením jedné byla by vznikla samá pevná hmota, působením druhé praaether by se byl všecek rozplynul. V moci sestřeďující hledá pak příčinu gravitace těles k sobě, v odstředivé příčinu, proč se přes tu přítažlivost tělesa nespojují v jednu pevnou hmotu. Působnost obou těchto mocí Baltzer nachází ve veškeré přírodě ústrojné i neústrojné, v kulovitých kapkách, v perlách rosy, ve rtuťových kuličkách, v meteorových kulích, ve vzduchu, rostlinstvu atd. Toliko tím se liší od našeho básníka, že hmotě sestřeďující přikládá vlastnost, vše v podobu koule sestřeďovati, kdežto u Čelakovského hmota tvrdá má za vlastnost hrany, hroty, přímé čáry. —

Osnova II. dílu Růže jest tedy prostá. Básník drže se ve filosofických názorech svých soustavy dualistické a rozeznávaje tudíž především hmotu a ducha mluví napřed o té, v č. 58. počíná si všímati též ducha a posléz v čís. 69. dospívá překvapujícího výsledku,

že jisté zákony platné pro tělesný život člověka jsou také platny pro duši. K filosofii básníkově víží se přirozeně rozličné úvahy, ze kterých vysvítá, jak nazíral básník na svět se stanoviska mravního. *Jeho mravní názor světový jest čistý, ducha povznášející; cíle a útěchy života hledá v práci, v lásce k přírodě, lidem a k národu.*

I následují tedy nyní básně didaktické (jichž první předchůdce, č. 57., vsuto mezi filosofické) a to v písni 72. a 73.; ale hned jsou přetrženy básní, opěvující kouzlo noci, jinou, v níž básník se raduje nad nezmenšenou věkem básnickou tvořivostí svou, a čtyřmi líbeznými písněmi z přírody, z nichž 79. zvláště dojímá leposti obrazův i myšlenky a lahodou mluvy. A opět nastupují básně didaktické, přervané tu i onde písní příležitostnou, ze kterých vzletem i skladem nejvýše se šine č. 87. Palackému věnované. Proud básní didaktických potom už se nepřetrhuje, až k závěru básník aspoň jednou popouští uzdu žíle satirické, obraceje se proti nepřátelům osvěty národní, načež upadá v náladu věšteckou i tón biblický a prorockým duchem slibuje národu brzkou šťastnější budoucnost. V poslední písni posléz loučí se s Růží a poesií, ana jej touha pudí k jiné činnosti. Opravdu také od r. 1840. Č. se všecek oddal filologii, k čemuž hlavně přispělo kromě vnitřní touhy povolání na stolici slavistiky do Vratislavě. —

Jak Růže stolistá byla přijata, toho se nám v dopisech přátel nezachovalo památky. Jedině z listu Vinařického ze dne 23. ledna 1840 dovídáme se, kterak ani nejdůvěrnější přátelé neměli zdání o tom, že Č. skládá Růži. Byla všem tedy překvapením. Referáty o ní i v cizích listech se vyskytly pochvalné, na př. v Augšpurských Všeob. novinách z r. 1840., v č. 121., ve Varšavské ruskopolské Jutrzence z r. 1842. v č. 16. Z pražských listů Dennice Jak. Malého psala o Růži

pochvalně, a časopis Ost und West téhož r. 1840. přinesl nadšený posudek. V témž listě také Vinařický báseň ocenil. Časopis Č. Musea, od něhož především čekati bylo znalecký rozbor, nepodal ani širšího oznámení knihy.

Čtenářstvo však Růži uvítalo radostně; píšeť po smrti *Č-ho* r. 1852. životopisec jeho v Pražských Novinách, sám účastník života českého v r. 1840., takto: „Čím déle byl básnický genius *Č-ého* dřímal, tím větší byl jásot nad novými jeho plody (Ohlasem písní českých a Růží). Po dlouhých 10 letech objevuje se nám tu v úplné předešlé čerstvosti, dosáhlou zatím zralostí a usedlostí větší nabyv hloubky, aniž pozbyv při tom sil k vyššímu vzletu. I jeví se jak pravý Janus o dvou tvářích: zde pěvec zcela proniklý duchem národnosti, naplněný slavnými vzpomínkami a tajeplnými bájemi, hned útlojemným citem dýšící, hned zas laškující skotačivým humorem — tamto zas básník světoobčan, splítající v jeden věnec kvítka něžné milosti s drahými perlami moudrosti; zde ráz individuálnosti — tamto ráz povšechnosti."

Opravdové básnické nadání *Č-ého* tedy jeví se již volbou látky a jmenovitě udomácněním *přírody* s jejími záhadami a jímavými krasami v poesii české; ale osvědčilo se skvěle též po stránce formální. Jako z celé sbírky vane pravý duch národní, tak i na formu písní mocně účinkovalo bedlivé studium národní poesie slovanské.

Ovšem i tak ještě *jazyková stránka* Růže v oddíle II. namítla básníkovi mnohem značnější obtíže než v oddíle I. Byl sice *Č.* mistrem básnického jazyka ve své době nepředstiženým, ale pokus jeho podrobiti básnický jazyk také jhu filosofickému, kde myšlenka žádala druhdy jen toho neb onoho slova a jiného nedopouštěla, žádal i po mistru jistých ústupků. Z prací Klácelových a Markových patrno, s jakými potížemi zápasiti bylo těmto mužům *v próse* filosofické; tím ne-

snadnější úkol si obral Č., jenž výzkumy vědeckého myšlení odíval v roucho básnické. Nepřekonal tedy některých nejasností a strojeností (na př. z odkrytých se desk II., k točnám liché míření LIV., číslo žití LXIV., děsí nesměrnost a mýlí jednoty mě tu i tam LXX., v ličině C. a j.); avšak zápas mluvy s myšlenkou byl příliš mocný, aby byl básník mohl zvítěziti hned na celé čaře, byť mu vydatně pomáhala jeho znalost slovanských jazykův a vlastní slovotvorné nadání. Nad to Č. nebyl obdařen fantasií tak mocně bujivou a vzletnou, která hýříc až obrazy, letmo se přenáší přes všeliké obtíže; duch jeho kořeny tkvěl v půdě skutečnosti a z té ho žádný vzlet fantasie nedovedl vyrvati.

Zde pak poprvé bylo básníkovi vytvořiti si samému formu i obsah; zde nebylo lze opírati se o vzory jako při Ohlasech. Nesnáze tudíž se nahrnuly se všech stran — tím radostnější a čestnější bylo vítězství. Filosofické verše Čelakovského vymáhají na svou dobu namnoze podiv nad názorností, květnatostí a básnickou silou svou. Některé ty nejasnosti a strojenosti jejich ostatně básník nahradil bohatou měrou v písních nefilosofických, vybrousiv, zjemniv a ulahodiv jazyk tou měrou, že mnohé podnes se pokládají za vzory jazykového krásna, any vynikají hladkostí a ohebností, lepotou a silou, rovněž jako zvučností a hudebností, a samoděk v ucho a duši se tisknou (v. na př. z odd. I. především Pomněnky Vatavské, pak č. 1., 3., 17., 19., 38. a 45., z oddílu II. 61., 74., 75., 77., 79., 86., 92., 93. a 99.), kdežto zase zdravým a cenným jádrem a myšlenkovou obsažností vynikají 51., 52., 57., 72., 85., 87., 90. a 95., nečítajíc v to ostatních čísel didaktických, o nichž nejlepší svědectví vydává, že písně ty říkajíc znárodněly.

Té dokonalosti formy básník domníval se docíliti také tím, že zkusil sloučiti prosodii přízvučnou s časoměrnou, nechávaje často dopadati přízvuk rytmický

místo na první slabiku slova na slabiku druhou, však časoměrně dlouhou, čímž hleděl získati náhradu za přízvuk s'abice scházející, jakož i odstraniti násilné a nečeské vyslovování verše. Na př. Jakéž kouzlo tě vodívá: s námi štěstí nech zahrálo: ó mladosti, ó mladosti!

Ale časomíra protiví se přirozené mluvě české; i není divu, že Č. nenašel v tom pokuse následníků.

Snadno tudíž se vysvětluje, proč, jakkoli už málem půl století nás dělí od prvého vydání Růže stolisté, přece znovu a znovu se vydává (po druhé hned r. 1847.), že došla pozornosti i za hranicemi posudky a částečným překladem a doma že většina básní jejich žije napořád v paměti a srdci vzdělaných Čechů a stále šlechtí především mysl mládeže naší, vtiskujíc jí zdravý názor světový, plníc ji vznešenými ideály, chutí do práce a láskou k vlasti, poesii a vědám, svěřujíc jí pro život nejspolehlivější zásady a tříbíc její krasocit.

Ke *čtení ve škole* doporučují se zvl. č. 1.—5., 7., 9—12., 16., 17., 25., 27., 29.—34., 37., 40., 41., 43., 45—50. Oddíl II. celý aneb aspoň písně 51., 52., 57., 61., 66.—100.

K výkladu neb úlohám hodí se tato *themata*: Osnova Růže stolisté. — Výklad filosofické soustavy Růže. — Jak představuje si Č. dokonalého vlastence. — Jaké požadavky klade Č. na pravého učence. — Jaký jest mravní názor světový Čelakovského dle Růže stolisté. — Rozbor a výklad jednotlivých básní.

Poznámka k I. vyd. Konám milou povinnost, vzdávaje upřímné díky pp. prof. P. Krippnerovi a řed. Ant. Krondlovi za všeliké přátelské přispění jeji h k žádoucí dokonalosti dílka. P. řed. Krondl zapůjčil mi také laskavě k nahlédnutí výklad 16 filos. básní Růže od učitele svého, příliš záhy zesnulého professora J. Niederla. Věci vzaté odtud mají při sobě chiffru N.